

Kirjojen poistaminen Turun kaupunginkirjaston vanhasta kellarikokoelmasta 1990- ja 2000-luvulla

Emilia Karppinen

Sivuainetutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia, Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot

11.9.2020

Turun yliopiston laaturjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

If you want roome for modern books, it is easy to remove the less usefull into a more remote place.

Thomas Hollis of London, 1725

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	2
1.1. Mistä on kyse? Tapaustutkimus ja aineistot	3
1.2. Tutkimuskirjallisuus ja käsitteet	5
2. Poistojen perusteet – Kohti vanhan kellarikokoelman karsintaa	8
2.1. Suuret ongelmat: Tilanpuute ja kustannussäästöt – vanha kellarikokoelma hätäapuna?.....	13
2.2. Kirjojen yksilöllisyys: Sisällön vanhentuneisuus ja huonokuntoisuus	16
3. Poistot käytännössä	22
3.1. Projektin osa 1: Kokoelman luonteen avautuminen	24
3.2. Projektin osa 2: Työn tiivistyminen ja ymmärryksen lisääntyminen.....	31
4. Kokoelma dokumenttina.....	36
4.1. Muistijälki teoksista: dokumentaation merkitys.....	36
4.2. Kenen vastuu säilyttää?.....	39
5. Lopuksi	43
6. Lähteet	44
Alkuperäisaineisto	44
Lainsäädäntö.....	44
Turun kaupunginkirjaston arkisto, Turun kaupunginkirjaston kanslia	44
Tutkimuskirjallisuus	45
Muu kirjallisuus	48

1. Johdanto

Poistaminen, karsiminen, seulominen, arvonmäärittäminen ja hävittäminen. Nämä ovat esimerkkejä termeistä, joita eri muistiorganisaatiot – arkistot, kirjastot ja museot – käyttävät kokoelmiensa hallintaan liittyen. Arkistotalalla käytetään yleisesti termiä seulonta, jolla tarkoitetaan asiakirjamäärää supistavaa toimintakokonaisuutta, joka sisältää muun muassa kokoelman arvonmäärittämisen ja asiakirjojen hävittämisen. Museoissa kokoelmaa supistetaan ennen kaikkea poistamalla, kuten kirjastoissakin, joissa puhutaan lisäksi yleisesti kokoelman karsimisesta.

Kokoelman supistamiseen liittyvät toimet ovat muistiorganisaatioille verrattain uutta niiden monisatavuotisessa historiassa. Niiden tehtävänä on pitkään ollut kulttuuriperinnön ja tiedon säilyttäminen sekä käyttöön saattaminen. Muistiorganisaatioiden juuret ovatkin vahvasti kokoelmissa ja niiden keräämisessä; kokoelmien kartuttaminen nähtiin usein muistiorganisaatioiden päätehtäväksi.¹ Vähitellen jouduttiin uusien ongelmien eteen: esimerkiksi suomalaisissa kirjastoissa kokoelmat olivat 1970-luvulle tultaessa kasvaneet niin suuriksi, ettei niitä enää pystytty järkevästi hallitsemaan. Sama oli tilanne myös arkistopuolella, jossa seulonnan tarpeeseen oli herätty vähitellen kansainvälisestikin.² Kokoelmien tai niiden osien karsimisesta, seulomisesta ja hävittämisestä oli tullut pakollista.

Tässä tutkielmassa perehdytään siihen, miten arkistot, museot ja kirjastot vastasivat yhteiseen ongelmaan eli kokoelmien koon hallintaan. Aihetta tarkastellaan tapaustutkimuksen avulla, joka keskittyy Turun kaupunginkirjaston vanhaan kirjakokoelmaan ja siihen 1990- ja 2000-luvulla kohdistettuihin poistoihin. Tutkielmassa selvitetään, miksi kaupunginkirjaston vanhaan kirjakokoelmaan on kohdistettu poistoja. Vastaan pääkysymykseen tarkastelemalla sitä, milloin poistoja on tehty, kuka ja kenen käskystä poistoja on tehnyt ja ennen kaikkea miten poistoja on tehty. Tarkastelen tutkielmassani poistoihin liittyviä käytänteitä ja perusteluita. Museoiden ja arkistojen käytännöt kokoelmien hallintaan liittyen kontekstoivat kaupunginkirjaston tilannetta.

---

¹ Inkinen & Löytänen 2014, 8.

² Keijo Perälän haastattelu 11.4.2018; Boles 2005, 2–4.

1.1. Mistä on kyse? Tapaustutkimus ja aineistot

Tutkielmassa poistotematiikkaa lähetystään tarkastelemalla Turun kaupunginkirjaston vanhaa kellarikokoelmaa ja sen vaiheita. Vanhalla kellarikokoelmalla viitataan tässä tutkielmassa aktiivikäytöstä poistettuun kokonaisuuteen, joka koostuu lähinnä 1900-luvun taitteessa kaupunginkirjastolle lahjoitetuista teoksista. Nämä lahjoitetut teokset muodostivat aikanaan niin sanotun kirjaston opinto-osaston. Turun kansankirjasto oli perustettu jo vuonna 1863, mutta ohella kasvoi toive menetetyn Turun Akatemian kirjaston korvaavasta, tieteellisluontoisesta kokoelmasta, joka muodostaisi kaupunginkirjaston. Tämän tieteellisen kokoelman, opinto-osaston, synty alkoi 1800-luvun lopulla, kun turkulaiset yhdistykset ja yksityiset henkilöt lahjoittivat yksittäisiä teoksia ja kokonaisia kirjastojaan osaksi kokoelmaa.³

Opinto-osaston syntyhistoria näkyy selvästi siinä, millaiseksi kellarikokoelma – jolla nimellä kokonaisuus nykyään kulkee – myöhemmin muodostui. Vanhimmat kellarikokoelmaan kuuluvat teokset ovat 1500-luvulta uusimpien ollessa 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Kokoelman teokset ovat pääosin ruotsin-, suomen- ja saksankielisiä, mutta teosten kielten joukossa on myös esimerkiksi viroa, italiaa ja esperantoa. Maantieteellisesti kauimmaiset teokset on painettu Yhdysvalloissa, lähimmät Turussa. Teosten teemat vaihtelevat laajasti, ja kokoelma sisältää muun muassa kaunokirjallisuutta, uskonnollista kirjallisuutta ja esimerkiksi lääketieteellisiä julkaisuja. Lahjoittajien omat mielenkiinnon kohteet näkyvät yhä kellarikokoelmassa. Kansankirjaston kokoelmat ja opinto-osasto yhdistettiin hallinnollisesti vuonna 1912, jolloin muodostui varsinainen kaupunginkirjasto. Opinto-osastoon kuuluneita teoksia oli inventoinnin mukaan tuolloin yli 44 000 nidettä.⁴

Vuonna 2013 aloitettiin Turun kaupunginkirjaston ja Turun yliopiston (Suomen historia ja yleinen historia) yhteishanke, jossa tutkittiin vanhaa kellarikokoelmaa.⁵ Hankkeen tarkoituksena oli järjestää opintokokoelma fyysisesti, mikä tarkoitti siihen aikanaan kuuluneiden teosten etsimistä ja järjestämistä yhteen paikkaan vanhan luokituskaavan mukaan. Osallistuin itse tähän hankkeeseen projektitutkijana. Hankkeen aikana kaikki löydetty teokset luetteloiin avoimeen tietokantaan, sillä tarkoituksena oli saattaa

---

³ Hypén et al. 2015.

⁴ Karppinen & Yli-Seppälä 2017a.

⁵ Hankkeesta, ks. erit. hankkeen kotisivut, <https://opintokokoelma.wordpress.com/>

kokoelma etenkin tutkijoiden käyttöön. Hankkeen päättyessä alkuvuodesta 2017 oli tietokantaan luetteloitu reilut 19 000 nidettä eli alle puolet opintokokoelmaan 1900-luvun alussa kuuluneista teoksista. Loput ovat joko kadonneet tai poistettu.

Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole selvittää vanhan kellarikokoelman karttumista, vaan siihen kohdistettuja poistoja. 1980-luvulle tultaessa oli Turun kaupunginkirjastossa ajautettu tilanteeseen, jossa vanha, kellarissa sijainnut kokoelma ei ollut enää aktiivikäytössä, muttei myöskään osa museaalista kokoelmaa. Jotta kokoelma voitaisiin ottaa käyttöön tai siirtää osaksi historiallista kokoelmaa, tuli se käydä läpi.⁶ Päähuomio tutkielmassa onkin tätä tarvetta seuranneissa 1990- ja 2000-luvulla tehdyissä poistoissa, joihin viitataan kaupunginkirjastossa yhteisnimellä ”kellariprojekti”. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miksi vanhaan kellarikokoelmaan kohdistettiin poistoja ja miten poistojen tekeminen käytännössä tarkoitti. Koska kokoelman historiaa ei ole juuri tutkittu, selvitän myös kontekstin omaisesti kokoelman aiempia vaiheita.

Pääaineistonani ovat haastattelut, jotka tein kevättalvella 2018. Haastattelin kahta 1990- ja 2000-luvulla vanhan kellarikokoelman poistoista vastannutta henkilöä eli kellariprojektia johtanutta maakuntakirjastonhoitaja Tuuli Åkermania, sekä kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälää. Haastateltavien valinnassa minua auttoi Turun kaupunginkirjaston nykyinen palvelupäällikkö Kaisa Hypén (vuodesta 2010), joka on myös ollut mukana vanhan kellarikokoelman tutkimushankkeessa vuodesta 2013. Haastateltavat eivät ole osallistuneet tutkimushankkeeseen, mutta ovat tietoisia osallistumisestani samaiseen hankkeeseen. Haastatteluja ei nauhoitettu, sillä tavoitteena oli luoda luonnollinen keskusteluilmapiiri, mikä onnistuikin hyvin. Keskusteluista tehdyt yksityiskohtaiset muistiinpanot ovat tutkielman tekijän hallussa.

Toisena pääaineistoryhmänä käytän Turun kaupunginkirjaston arkistoaineistoja. Tutkielman kannalta tärkeimpiä aineistoja ovat kaupunginarkiston lähiarkistossa säilytettävät kellariprojektiin liittyvät muistiot ja muut kokousasiakirjat 1980-luvun lopulta alkaen. Näistä tehdyt käyttökappaleet on koottu yhteen projektia aikoinaan vetäneen Tuuli Åkermanin toimesta. Valtaosa projektiin liittyvistä muistioista ja muista asiakirjoista on tätä tutkielmaa varten haastateltujen Åkermanin ja Keijo Perälän kirjoittamia. Turun kaupunginkirjaston arkistoaineistoja säilytetään myös

---

⁶ Luonnos, Vanhan kellarikokoelman käyttöön ottaminen, 15.1.1991.

päätearkistossa Turun kaupunginarkistossa. Siellä säilytettävistä aineistojen luovutusluetteloista muun muassa selviää, että kaupunginkirjasto on luovuttanut opintokokoelmaan liittyviä niteitä ja muuta materiaalia silloiselle Turun maakunta-arkistolle 1930- ja 1960-luvulla. Päätearkiston aineistot auttavat minua hahmottamaan ennen kaikkea kokoelman historiaa, kun taas lähiarkiston aineistot auttavat minua vastaamaan varsinaisiin tutkimuskysymyksiini.

1.2. Tutkimuskirjallisuus ja käsitteet

Turun kaupunginkirjastoa ja etenkin sen vanhaa kellarikokoelmaa on tutkittu aiempina vuosikymmeninä vain vähän. Pääosa kokoelman tuntemuksesta perustuu entisen kirjastonjohtajan Eila Seppälän vuonna 1963 kirjoittamaan kaupunginkirjaston historiikkiin, joka on paikoin haastavaa luettavaa omalaatuisen kirjoitusjärjestyksensä vuoksi.⁷ Teos on kuitenkin lähdeyöskentelyltään varsin ansiokas, joten se tarjoaa hyviä johtolankoja jatkotutkimusta ajatellen.

Vuosina 2013–2017 käynnissä ollut Turun yliopiston tutkimushanke on tuonut runsaasti lisätietoa vanhasta kellarikokoelmasta, sen sisällöstä ja etenkin kokoelman alkuvaiheista. Merkittävin yksittäinen lähde on vuonna 2015 tutkimushankkeen puitteissa julkaistu artikkelikokoelma *Kirjoista kokoelmaksi – Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800–1900-luvuilla*. Valtaosa teoksessa julkaistuista tutkimusartikkeleista käsittelee jotain yksittäistä kokoelmassa olevaa teosta tai teosryhmää. Tämän julkaisun lisäksi olen itse tutkinut kokoelman historiaa Suomen historian tohtorikoulutettava Laura Yli-Seppälän kanssa lahjoittajien näkökulmasta.⁸ Jo tehdyt tutkimukset koskevat tutkielmani aikarajausta ajatellen lähinnä varhaisempaa aikaa ja taustoittavat ennen kaikkea kokoelman hankintaan liittyviä kysymyksiä.

Yksi tutkielman kannalta tärkeimmistä kirjallisista keskustelukumppaneistani on kokoelmapäällikkö, tutkija Suzanne M. Wardin teos *Rightsizing the academic library collection* (2015). Ward käsittelee tutkimuksessaan sitä, miten kirjastojen tulisi huolehtia kokoelmiensa koosta ja miten asiaan on aiempina vuosikymmeninä vastattu.⁹ Toinen tärkeä teos on kirjastonhoitaja Raine Wilénin ja tutkija Terttu Kortelaisen

---

⁷ Seppälä 1963.

⁸ Esim. Karppinen & Yli-Seppälä 2017b.

⁹ Ward 2015.

Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö (2007), joka pureutuu tarkasti ja moninäkökulmaisesti kirjastokokoelmien hallintaan liittyviin kysymyksiin erityisesti Suomen oloissa. Kuten teoksessa todetaan, "kaikkea ei voi saada käsiinsä, vielä vähemmän itse omistaa ja säilyttää".¹⁰ Tutkimuskirjallisuuden ohella pidän tärkeänä käyttää aineistona myös samoja teemoja käsittelevää aikalaiskirjallisuutta.

Koska tutkielman laaja teoreettinen viitekehys on muistiorganisaatioissa, on myös museoiden ja arkistojen kokoelmahallintaan liittyvä tutkimuskirjallisuus tarpeellista. Oliko se, miten ja miksi poistoja vanhasta kellarikokoelmasta tehtiin tuona aikana tyypillistä myös muille kirjastoille ja muistiorganisaatioille? Säätelivätkö sitä lait vai käytännöt? Manageriaaliset ajatukset yhdistävätkin muistiorganisaatioiden kokoelmia: Kaikissa kokoelmissa pitää tehdä päätöksiä siitä, mitä otetaan sisään, miten pitkään mitään säilytetään, ja mitä varten. Tietoiset valinnat ovat yksi vallankäytön muoto, jolla muistiorganisaatiot ohjaavat sitä, mitä voidaan muistaa.

Arkistupuolen kokoelmahallintaa tutkielmassani kontekstoi ja auttaa ymmärtämään ennen kaikkea tutkija Frank Bolesin teos *Selecting & Appraising. Archives & Manuscripts* (2005), jossa Boles käy yksityiskohtaisesti ja runsain esimerkein läpi arkistojen kokoelmahallinnan nykytilaa, mutta myös historiaa ja tulevaisuutta. Myös arkistonhoitaja, tutkija Terry Cookin runsaat artikkelit aiheesta ovat hyödyksi. Cookin artikkeli "We are what we keep; we keep what we are" (2011) kuvaa hienosti sitä, millainen merkitys kokoelmilla on muistiorganisaatioille kokonaisuudessaan: arkistoa, museota tai kirjastoa ei ole olemassa ilman kokoelmaa. Museopuolta ajatellen tutkielmani tärkein keskustelukumppani on tutkija Suzanne Keenen teos *Fragments of the World. Uses of Museum Collection* (2005), jossa Keene esittää useimmille kokoelmien parissa nykyään työskenteleville tutun kysymyksen: "Too much stuff?".¹¹

Tutkielman kannalta on tärkeää ymmärtää eri aloilla käytettävä käsitteistö ja niiden välinen suhde. Esimerkiksi museo- ja kirjastopuolella yleisesti käytössä oleva poistotermin ei vastaa sellaisenaan arkistoalan seulonta-käsitettä. Seulonnassa huomio on tarkemmin siinä, mitä säilytetään pysyvästi, eikä niinkään siinä, mitä kokoelmasta

---

¹⁰ Wilén 2007a, 9.

¹¹ Keene 2005, 6.

poistetaan. Toisaalta on huomattava, että myös kirjastopuolella poistojen yhtenä tavoitteena on tehdä jäljelle jäävästä kokoelmasta helpommin hallittava ja käytettävä.

Eri muistiorganisaatioiden käyttämien käsitteiden ja niiden vivahde-erojen hahmottaminen paitsi suomeksi, mutta myös esimerkiksi ruotsiksi ja englanniksi on haastavaa. Kirjastoalalla puhutaan esimerkiksi poistoista (avskrivning, discarding) ja karsimisesta (gallring, weeding). Esimerkiksi Ward mainitsee pelkästään teoksensa johdannossa näiden ohella termit withdrawing, discarding, deselecting ja deaccessioning.¹² Arkistoalalla käytetään yleisesti termiä seulonta, jolla tarkoitetaan asiakirjamäärää supistavaa toimintakokonaisuutta, joka sisältää muun muassa arvonmäärityksen ja hävittämisen. Englanniksi käytetään esimerkiksi termejä appraisal ja reappraisal. Frank Boles käyttää näiden lisäksi valintaa merkitsevää käsiteparia selecting/deselecting.¹³ Pyrin avaamaan näiden käsitteiden merkityksiä ja suhdetta toisiinsa käsittelyn lomassa.

Tutkielman tarkoituksena on kaivaa esiin poistojen konteksti, jotta niihin liittyvät käytänteet ja perustelut olisi mahdollista selvittää. Poistot ovat välttämättömiä, mutta hankalia. Tutkielma selvittää kontekstoiden, miten tässä yhdessä tapauksessa on toimittu ja miksi. Arkisto- ja museoalan kirjallisuuden käyttäminen tukena on tärkeää, sillä näillä aloilla seulonnat ja poistot kohdistuvat usein juuri historialliseen aineistoon. Ensimmäisessä käsittelyluvussa käydään läpi niitä perusteita, joita Turun kaupunginkirjaston vanhan kellarikokoelman poistoihin liittyen on esitetty. Luvussa nousee vahvasti esiin myös kysymys siitä, miten kirjasto sijoittuu laajemmin muistiorganisaatioiden kenttään. Toisessa käsittelyluvussa pureudutaan siihen, miten poistoja on käytännössä tehty. Luvussa käsitellään paitsi sitä, kuka on tehnyt päätöksiä käytännön tasolla, myös sitä, miten tehtyjä poistoja on dokumentoitu ja minkä takia se on koettu merkittäväksi. Kolmannessa, tutkielman lopettavassa luvussa, pohditaan vielä lyhyesti sitä, millaisen dokumentin kirjakokoelma itsessään jättää edustamastaan ajasta jälkeensä.

---

¹² Ward 2015, erit. viii.

¹³ Boles 2005.

2. Poistojen perusteet – Kohti vanhan kellarikokoelman karsintaa

Kysymys kokoelmaan kohdistuvien poistojen perusteista liittyy laajempaan aikalaiskeskusteluun siitä, mikä on kirjaston tehtävä muistiorganisaationa. Muistiorganisaatioiden merkitys historiankirjoittamiselle ja yhteiskunnalliselle ymmärrykselle on ollut merkittävä teema aina 1800-luvulta saakka. Näiden kaikkien organisaatioiden – museoiden, arkistojen ja kirjastojen – työntekijät ovat aikojen saatossa muokanneet osaltaan sitä, mitä nykyään voidaan muistaa.¹⁴ Arkistonhoitaja ja tutkija Terry Cookin tärkeä havainto onkin, että paitsi muistaminen, myös kollektiivinen ”unohtaminen” tapahtuu näiden muistiorganisaatioiden avulla.¹⁵ Historiantutkija Patrick Geary menee sanoissaan vielä pidemmälle: Varhaisimmat arkistonhoitajat olivat paitsi menneisyyden vartijoita ja tiedon suojelijoita, myös menneisyyden tuhoajia, ”destroyers of the past”.¹⁶ Valintojen tekeminen myös tuhoaa menneisyyttä.

Mikä kirjastojen tarkoitus sitten on? Kirjastonhoitaja ja tutkija David Pearsonin mukaan kysymykseen on aiemmin ollut helppo vastata:

Libraries were storehouses and quarries of knowledge, held in books. [...] The value of libraries has often been measured in terms of the size of their stock; more books means a greater reservoir of knowledge.¹⁷

Sama ajatusmalli oli voimassa suomalaisissa kirjastoissa vielä 1980-luvulla. Kirjoja oli ostettu ja kerätty innokkaasti, mikä johti lopulta ei-toivottuun tilanteeseen. Silloinen Turun kaupungin kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälä kuvaa tilannetta seuraavalla tavalla:

Turun kaupunginkirjastolla on paljon eri ikäisiä vanhoja kirjoja, joita käytetään vähän tai ei ollenkaan. Voidaan olla eri mieltä siitä, kuinka paljon meillä on täysin tarpeetonta tavaraa, mutta vakavin tosiasia on, että kirjastotalo on viimeistä nurkkaa myöten täynnä. Jos jatkamme tähän tapaan vielä muutaman vuoden, tukehdamme.¹⁸

Perälä on taitava sanankäyttäjä, mutta kyse ei ole ylidramatisoinnista, minkä silloinen maakuntakirjastonhoitaja Tuuli Åkermankin haastattelussaan vahvistaa: kirjastossa

---

¹⁴ Aronsson 2011, 49; Berger 2013, 1, 16.

¹⁵ Cook 2014, 4.

¹⁶ Berger 2013, 11.

¹⁷ Pearson 2009, 1.

¹⁸ Perälä 3.2.1992.

todella oli tukalaa ja tilanahtaus valtavaa.¹⁹ Tilanne oli eskaloitunut useiden vuosikymmenten saatossa. Kaupunginkirjastonhoitaja Eila Seppälä modernisoi vuosisadan alussa rakennettua kirjastoa 1960-luvulle tultaessa monella tapaa, eivätkä kalusteetkaan jääneet huomiotta. Seppälä vaihdatti kaupunginkirjastoon vaaleat, madalletut hyllyt, jotka toivat tilaan avaruuden tuntua. Kirjahyllyjen vaihtaminen uusiin johti kuitenkin heti tilanteeseen, jossa hyllytilaa oli liian vähän. Uutta kirjastotaloa oli suunniteltu näistä ajoista alkaen, mutta sen rakennuttaminen lykkääntyi jatkuvasti. 1990-luvulle tultaessa Seppälän vaihdattamia matalia lastulevyhyllyjä oli korotettu jo useampaan otteeseen, jotta kaikki kirjat saataisiin mahtumaan vanhaan kirjastorakennukseen. Keijo Perälä muistelee, kuinka kirjaston työntekijät pelkäsivät liikkua ahtaissa väleissä huojuvien kirjahyllyjen keskellä. Lopulta lastulevy alkoi antaa periksi ja hyllyt hajota.²⁰

1990-luvun alkua leimasi taloudellinen lama, joka olisi Keijo Perälän mukaan ollut Turun kaupunginkirjastolle katastrofi, jollei lähtötilanne olisi ollut niin hyvä: Vielä 1980-luvulla Suomen yleisillä kirjastoilla oli yleisesti hyvä taloudellinen tilanne, ja varat sijoitettiin pääosin kokoelmien kartuttamiseen. Tilanne oli erikoinen, sillä hankinnat eivät juuri perustuneet kysyntään: lainauskerrat laskivat Perälän mukaan läpi 1980-luvun.²¹ Juuret 1980-luvun hankintabuumeille oli vuonna 1961 voimaan tulleessa kirjastolaissa, jonka mukaan kirjastoja hoidettiin kartuttamalla kokoelmaa.²² 1970-luvulla hankintamäärät kasvoivatkin Perälän mukaan Suomessa ennen näkemättömiksi. Tämä johti ensi kertaa uusiin ongelmiin: kirjoja oli liikaa. Yhä kasvavat hankintamäärät aiheuttivat ongelmia, vaikka kokoelmasta tehtiin poistoja samanaikaisesti. Kokoelman karsinta ei kuitenkaan pysynyt hankinnan tahdissa. Toimiessaan 1980-luvulla valtion virkamiehenä Keijo Perälä esittikin ajatuksen, että kirjastoissa pitäisi hävittää yhtä paljon kuin sinne hankitaan.²³

Tilanteeseen oli herätty kansainvälisesti jo hieman aiemmin. Yhdysvaltalainen kirjastonhoitaja Ann Basart kysyy alan ammattilehdessä vuonna 1980, mitä pitäisi tehdä kokoelmalle, joka on kasvanut liian suureksi? Basart kirjoittaa, kuinka hän kollegoineen

---

¹⁹ Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

²⁰ Keijo Perälän haastattelu 11.4.2018.

²¹ Keijo Perälän haastattelu 11.4.2018.

²² Kirjastolaki 14.3.1961/235, Mäkinen 1999, 174. Mäkisen mukaan lain seurauksena valtion kirjastomenot nousivat seitsenkertaisiksi ensimmäisen vuoden aikana: valtio kannusti hankintoihin merkittäväillä summilla, Mäkinen 1999, 174–175.

²³ Keijo Perälän haastattelu 11.4.2018.

ajattelee usein, että ongelma olisi täysin uusi, 1970- ja 1980-lukujen taitetta leimaava ilmiö. Hän kuitenkin muistuttaa kollegoitaan, että asia on nostettu ensi kertaa esiin jo 1900-luvun alussa, mutta siihen ei ole reagoitu tarpeeksi ajoissa.²⁴ Kokoelmapäällikkö Suzanne Ward lainaakin 1950-luvulla toiminutta kollegaansa, joka kirjoittaa, että

[T]he librarians of his days "might conclude that we have plenty of time before we are faced with the problem of maximum size. But eventually that day will come".²⁵

Ward jatkaa, 2010-luvun näkökulmasta, ettei tilanteeseen ole vielä kukaan täysin herätyt, vaikka kirjastot ovat rakoilleet saumoistaan jo vuosikymmeniä. Wardin näkökulman mukaan uudet kokoelmatilat ja kirjastojen laajennukset vain lykkäävät välttämätöntä.²⁶ Samaa mieltä oli Basart jo vuonna 1980, ja viittaa myös uusien tilaratkaisujen kalleuteen. Lopputulemana hän toteaa, että "weeding – selecting books both for storage and for discarding – seems to be the most reasonable ongoing solution to the space problem".²⁷

Kirjastot eivät olleet yksin ongelman kanssa, vaan Terry Cookin mukaan tilanne oli räjähtänyt viranomaisarkistoissa ensi kertaa käsiin maailmansotien välisenä aikana: Aiemmin tarkkaan säilötyt asiakirjat olivat vaihtuneet epämääräisiin pinoihin sitä ja tätä. Kasvava viranomaistoiminta johti kasvavaan määrään arkistoitavaa aineistoa. Cookin mukaan maailmansotien välisenä aikana havahduttiin ensi kertaa siihen, että oli pakko alkaa kiinnittää huomiota siihen, mitä koko massasta arkistoitaisiin. Cook näkee tämän hetken arkistojen toimintaa nykyään vahvasti leimaavan seulonnan ja arvonmäärityksen varhaisena alkupisteenä.²⁸ Historiantutkija Jari Lybeck kirjoittaa muutoksen tapahtuneen Suomessa 1960-luvun lopulta lähtien, jolloin viranomaisarkistoja alettiin ohjata kohti arkistonmuodostamisen suunnitelmallisuutta.²⁹ Tilanahtaus ja kokoelman kokonaisuuden hallinta pakottivat uusiin ratkaisuihin.

Tilanahtaus ei siis ollut lainkaan paikallinen ilmiö Turussa, vaan päinvastoin: pitkään jatkuneet usein suunnittelemattomatkin hankinnat olivat johtaneet kirjastot, museot ja arkistot huokailemaan tuskasta ympäri läntisen maailman. Jotain oli tehtävä. Turussa

---

²⁴ Basart 1980, 819.

²⁵ Ward 2014, vii.

²⁶ Ward 2014, vii; ks. myös Singer 2008, 256.

²⁷ Basart 1980, 819-820.

²⁸ Cook 2013, 107.

²⁹ Lybeck 2016, 6. Lybeck näkee muutoksen kulminoituneen vuonna 1981 voimaan tulleeseen arkistolakiin, Arkistolaki 20.2.1981/184.

päätettiin 1990-luvun alussa aloittaa aineistosta, joka vei paljon tilaa, mutta jota kukaan ei ollut käyttänyt vuosikymmeniin: vanhasta kellarikokoelmasta ja muusta varastoihin säilytyistä aineistoista.

Pääkirjasto on siinä tilanteessa, että kokoelmat eivät enää voi ollenkaan kasvaa. [...] Tarvitaan kiireesti suunnitelma, jolla vältämme katastrofin. Hätäapua saadaan siitä, että laittaudutaan eroon kellarivaraston ja Jokikadun varaston turhista osista. Pysyvä apu saadaan suunnittelemalla menettelytavat, joilla turvataan hankintoja vastaava poistuma koko kirjastolaitoksen kokoelmista.³⁰

Kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälän muistiosta otetussa lainauksessa näkyy hyvin aiempien vuosikymmenten tilanne, joka oli eskaloitunut vuonna 1992.

Tämä oli Perälän mukaan kuitenkin vain ensimmäinen vaihe, hätäapu, kuten hän sitä kutsui. Toiminnan tuli johtaa siihen, että jatkossa hankintoja ja poistoja ohjattaisiin kokonaisuutena suunnittelemalla yhteiset menettelytavat. Kansainvälisesti tänä aikana alkoi vahvistua näkemys kirjastojen hankintapolitiikkojen merkityksestä kokoelman hallinnan välineenä.³¹ Yhdysvaltalainen kirjastonhoitaja Carol A. Singer korostaakin myöhemmin 2000-luvulla alan ammattilehdessä, että karsintasuunnitelmien lisäksi kirjastoilla tulisi olla hankintapolitiikka, ”collection development plan”, valmiina jo hyvissä ajoin ennen varsinaisten poistojen tekemistä.³² Suunnitelmallinen hankinta vähentää painetta karsia kokoelmaa myöhemmin.

Kirjakokoelmien hallintaa voidaan hyvin verrata arkistokokoelmien kartuntaan: seulonnat ja hävitykset on hyvä huomioida jo aineistojen syntypäässä, jolloin loppupään toimet helpottuvat suunnattomasti. Tunnettu englantilainen arkistoteoreetikko Hilary Jenkinson oli nostanut näkemyksen esiin jo 1930-luvulla. Hänen mukaansa arkistonhoitajien pitäisi vain säilyttää asiakirjoja, kun taas asiakirjojen karsiminen pitäisi hoitaa jo arkistonmuodostajan päässä.³³ Ennakolta tehtyyn suunnitteluun ja esimerkiksi arkistonmuodostussuunnitelmien hyödyntämiseen arkistonhoidon välineenä oli kuitenkin vielä käytännön työssä pitkä matka. Ensin piti hyväksyä ajatus siitä, ettei kaikkea voinut säilyttää.

---

³⁰ Perälä 3.2.1992

³¹ Basart 1980, 820.

³² Singer 2008, 258.

³³ Cook 2014, 8–9.

Varsinkin toisen maailmansodan seurauksena valtion tehtävät kasvoivat, mikä lisäsi osaltaan asiakirjojen määrän kasvua. Yhdysvaltalainen osavaltion arkistonhoitaja Margaret Cross Norton huomautti 1940-luvulla, kuinka asiakirjoja oli mahdotonta säilyttää enää kokonaisuutena niiden valtavan määrän vuoksi. Hänen näkemyksensä mukaan arkistotyön painopiste alkoikin siirtyä vahvasti asiakirjojen säilyttämisestä niiden valintaan.³⁴ Todellisuus oli monissa arkistoissa kuitenkin vielä vuosikymmeniä toinen. Muun muassa arkistoja ja säilyttämistä tutkinut Mark Shelstad kuvaa arkistojen todellisuuden olleen 1960-luvulla paljolti samanlainen kuin kirjastojen: suuri kokoelma kertoi suuresta määrästä tietoa, ja siten myös muistiorganisaation merkityksestä. Shelstad lainaa nimeltä mainitsemattoman yhdysvaltalaisen arkistonhoitajan sanoja vuodelta 1969:

In some circles of the archival world I am known as the vacuum cleaner. I sort of have a propensity of taking everything and anything.³⁵

Tämänkaltainen erittäin aktiivinen ja suunnittelematon hankinta johti viimeistään 1980-luvulle tultaessa arkistot samaan tilanteeseen kuin kirjastot: seinien sisällä oli säilössä vaikka ja mitä ilman tietoa kokonaiskuvasta. Seulonnan tekeminen jälkikäteen ei ole kuitenkaan pelkästään helppoa ja nopeaa, mitä tukevat arkistoalan suuret paradigmanmuutokset ja keskustelut 1990-luvulla: Arkistonhoitaja Frank Bolesin mukaan arkistoteoreetikot ja alan ammattilaiset ajautuivat suuriin kiistoihin, ”appraisal wars”, siitä, miten työtä käytännössä kuuluisi tehdä.³⁶ Siitä huolimatta, että Suomessakin seulonnan merkitystä oli nostettu esiin jo 1950-luvulta lähtien, havahtuivat useimmat arkistot sen tärkeyteen vasta, kun tilat olivat jo viimeistä nurkkaa myöden täynnä. Suunnitelmallisuuden merkitys arkistonmuodostukselle nousikin tärkeimmäksi ratkaisuksi resurssiongelmien.³⁷

Turussa kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälä oli vakuuttunut 1990-luvulle tultaessa siitä, että ainoa, pitkällä tähtäimellä toimiva tapa reagoida tilanteeseen oli luoda uusi, jatkuvan karsinnan malli:

Uusi atk-järjestelmä auttaneee jonkin verran huolehtimaan jatkuvasta poistamisesta. Samalla joudutaan luultavasti omaksumaan periaate, jonka

---

³⁴ Cook 2014, 12.

³⁵ Shelstad 1998, 136.

³⁶ Boles 2005, xiv; Cook 2011, 178; Shelstad 1998, 136.

³⁷ Haila 2018, erit. 11, 33.

mukaan uutta aineistoa voidaan hankkia vain saman verran kuin vanhaa poistetaan. (Jos talous huononee tätä vauhtia, tavoitetta ei välttämättä ole vaikea saavuttaa.)³⁸

Vähenevät resurssit ja tilanahtaus aiheuttivat hankalan yhtälön. Perälä arvelee, että tulevaisuudessa uudesta sähköisestä kirjastojärjestelmästä voisi olla hyötyä poistamisessa, mutta 1990-luvun alussa se aiheutti itse asiassa lähinnä ongelmia: järjestelmänvaihto ja kokoelmien läpikäyminen olivat molemmat akuutteja asioita, jotka kilpailivat samoista resursseista. Tilanne oli hankala, sillä ”kummankaan hankkeen kanssa ei ole aikaa viivytellä kauan”.³⁹

2.1. Suuret ongelmat: Tilanpuute ja kustannussäästöt – vanha kellarikokoelma hätäapuna?

Tilanahtaudesta kärsivässä Turun kaupunginkirjastossa käännettiin siis katseet varastotiloihin, joihin oli aikojen saatossa kulkeutunut monenlaista tärkeää ja vähemmän tärkeää tavaraa. Jo kesällä 1987 oli kirjastotoimen apulaisjohtaja Inkeri Heikkilä (myöh. Näätasaari) määrännyt laskettavaksi pääkirjaston varastoissa käytössä olevat hyllymetrit; kirjaston kellaritiloissa olevat kokoelmat piti käydä läpi ennen niiden siirtoa Jokikadun varastoon pois kellarin remontin alta. Aikuistenosaston osastonjohtaja Marja Haahtela ja maakuntakirjastonhoitaja Tuuli Åkerman saivat tehtäväkseen käydä läpi väitöskirjat ja lehdet, joista käyttökelpoiset oli määrä siirtää aktiivikokoelmiin ja loput poistaa. Niin ikään Inkeri Heikkilä oli esittänyt joulukuussa 1989 kellarin kunnostussuunnitelman. Tarkoituksena oli, että osa kirjoista, joiden ei katsottu kestävän pakkaamista ja siirtämistä, käytäisiin läpi ja poistettaisiin kokoelmista. Kellaritilojen kunnostaminen jatkui vielä seuraavan vuoden puolella, jolloin pidettiin useita palavereja siitä, mitä kellarissa oleville kirjoille tehtäisiin.⁴⁰ Kirjat oli joka tapauksessa pakko saada pois tilojen kunnostamisen ajaksi: käytäisiinkö ne samalla läpi vai siirreltäisiinkö niitä sellaisenaan tilasta toiseen?

Varastotilojen arvioinnin ja kokoelmasiirtojen voidaankin nähdä olleen alkusysäyksenä myöhemmälle ja tarkemmalle kokoelmien läpikäynnille. Varsinaisen kellarikokoelman

---

³⁸ Perälä 3.2.1992.

³⁹ Perälä 3.2.1992.

⁴⁰ Åkerman 16.10.1999; Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

kohtaloon ei kuitenkaan otettu kantaa ennen Inkeri Heikkilän ehdotusta kevättalvella 1991:

Tehtyjen kokeilujen ja laskelmien jälkeen ehdotamme, että vuoden 1992 talousarvioon varattaisiin määräraha kirjaston vanhan kokoelman kunnostamiseen. Kellarikokoelman käyttö nykyisin on vähäistä, mutta kunnostamalla kokoelmasta saataisiin osa kirjaston aineistoa, jolla olisi paitsi käyttöä, myös historiallista arvoa. Nykyisellään kokoelmaa on hyvin hankala käyttää, ja se vie vain tilaa muutenkin ahtaassa pääkirjastossa.⁴¹

Lainaus on monipolvinen. Kokoelma pitäisi käydä läpi ja kunnostaa, jotta sieltä saataisiin esiin teokset, joilla olisi arvoa joko käytön tai kulttuurihistorian näkökulmasta. Projektiin budjetointia perustellaan sillä, että se toisi pitkällä aikavälillä säästöjä ja järkevöittäisi tilannetta: Nyt kokoelma seisoo käyttämättömänä, mutta vie silti tilaa jo muutenkin varsin ahtaassa kirjastossa.

Ajan ja henkilökunnan puutteen vuoksi ei kokoelmatyötä ole voitu tehdä aineiston saattamiseksi asiakkaiden käyttöön tai kunnostettavaksi osaksi kirjaston museaalista kokoelmaa.⁴²

Heikkilän tekstistä huokuu näkemys siitä, että kokoelmatyötä täytyy tehdä asiakkaita varten ja muun kirjastotoiminnan asettamilla ehdoilla: työtä tehdään, jos aikaa on. Kommentista huokuu ajatus siitä, että kirjat tulee käydä läpi, jotta ne voidaan saattaa asiakkaiden ulottuville joko aktiivikokoelman joukkoon tai kunnostettuina osaksi kulttuurihistoriallisesti merkittävää kokoelmaa. Yhtä kaikki tilanne vaatii työtä – ei voida jäädä odottelemaan, että kokoelma siivoaa ja järjestää itse itsensä.

Voidaan myös nähdä, että vanhan kellarikokoelman läpikäyminen ajankohtaistui muiden tilakysymysten yhteydessä, kuten Keijo Perälän joulukuussa 1991 kirjaama muistio osoittaa:

Autokirjastokeskuksen siirtosuunnitelman yhteydessä on tullut esille ajatus luopua Jokikadun varastosta. Siellä on sekä käytöstä poistettuja huonekaluja että kirjoja. Mutta siellä on myös käytössä olevia kirjoja ja sellaisia, joista ei ole päätetty, onko ne poistettu käytöstä vai ei.⁴³

---

⁴¹ Heikkilä 15.1.1991.

⁴² Åkerman 1991.

⁴³ Perälä 12.12.1991.

Tilanne varastoissa oli siis varsin sekava, eikä kellään vaikuttanut olevan todellista kuvaa siitä, mitä kaikkea Jokikadun laatikot ja kasat oikeasti sisältävät.

Kuinka pian Jokikadun varastosta voitaisiin luopua, riippuu mm. siitä, kuinka nopeasti kirjavarasto kyetään lajittelemaan ja kuinka paljon jää sellaista aineistoa, jonka katsomme voivamme itse säilyttää.⁴⁴

Se, että toisaalla tehtiin tilamuutoksia, johti väistämättä muutoksiin myös kirjaston varastotiloissa ja niiden käytössä. Ahtautta kaupunginkirjaston varastotiloissa olivat aiheuttaneet omien, suurten hankintamäärien lisäksi myös muun muassa lakkautettujen laitos- ja lähikirjastojen siirrot kaupunginkirjaston varastotiloihin.⁴⁵ Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka pitkään pohdittu projekti saattaa lopulta saada alkusysäyksensä jonkun ulkopuolisen tekemästä päätöksestä. Englantilainen historiantutkija Jenny Gilbert-Evans antaa esimerkin toisen muistiorganisaation, museon, kontekstissa:

Museum store and objects within are influenced by a number of factors 'without'. These factors may include 'political manoeuvring', budgetary pressures and shifting priorities and advocacy of individuals.⁴⁶

Turun kaupunginkirjaston kontekstissa erityisesti käytettävissä olevat resurssit vaikuttivat toimintaan, mutta myös käytännön työtä tekevillä kirjastonhoitajilla oli siihen suuri merkitys, kuten tämän tutkielman kolmas luku osoittaa. Myös kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälä vaikutti osaltaan vahvasti siihen, että kokoelmaa lähdettiin käymään läpi. Muistiossaan joulukuulta 1991 hän toteaa, että

Inkeri Heikkilän 4.12.1989 päiväämä kellarisuunnitelma on otettava esille ja todettava, mikä osa siitä on toteutettu ja mitä seuraavaksi halutaan ja voidaan tehdä. Kellariryöryhmä voinee jälleen kokoontua ja tehdä toimintasuunnitelmaa ensi vuodeksi.⁴⁷

Muistio kuvaa hyvin sitä, miten kellarikokoelmaa vuosien saatossa käytiin läpi: Työssä oli aika ajoin aktiivisempia vaiheita, kun se taas jäi muiden töiden alle odottamaan työn jatkumista. 1990-luvulla kokoelman läpikäynti ja karsinta liittyivät Turun kaupunginkirjaston tapauksessa oleellisesti tilakysymyksiin: Mitä varaston toiminnot todellisuudessa olivat ja miten näille toiminnoille saisi lisää tilaa. Yhdysvaltalainen

---

⁴⁴ Perälä 12.12.1991.

⁴⁵ Åkerman 22.4.1994.

⁴⁶ Gilbert-Evans 2018, 250.

⁴⁷ Perälä 12.12.1991.

kirjastonhoitaja Eugene A. Engeldinger totesikin samoihin aikoihin, vuonna 1986, tilanpuutteen olevan todennäköisesti merkittävin syy kokoelmien karsimiselle.⁴⁸

Kokoelman läpikäymiseksi perustetun projektin aloituskokous käytiin viimein huhtikuussa 1994. Palaveri pidettiin ”Kellariloukossa”, kuten Tuuli Åkerman paikkaa nimitti, ja palaverista kirjatun muistion hän otsikoi palaveriksi ”varastotilojen uudelleenjärjestelystä”. Projekti oli siis varsin tilakeskeinen – varastotilat piti saada oikeaan käyttöön:

Keskusteltiin säilytettävästä varastoaineistosta. Todettiin, ettei sellaista kirjallisuutta kannata säilyttää, mitä ei tietävästi lainata tai ole lainattu kymmeneen vuoteen.⁴⁹

Ajallisen rajauksen käyttäminen kirjakokoelmien karsimisessa oli yleisesti hyväksytty tapa kansainvälisestikin, ja erityisesti yhdysvaltalaisessa aikalaiskeskustelussa mainitaan juuri kymmenen vuoden aikaraja yhtenä karsintaperiaatteena. Herää kuitenkin kysymys siitä, voiko tällaista kiinteää arvoa käyttää sellaisenaan perusteena vanhan erikoiskokoelman karsinnassa. Lainauksesta ja muistiosta näkee, ettei projektiryhmällä ollut vielä keväällä 1994 täyttä ymmärrystä siitä, millaisen aineiston kanssa he kohta joutuisivat tekemisiin. Vuonna 2018 tehdyissä haastatteluissa käy ilmi, että todellisuus iski kuitenkin nopeasti vasten karsintatyötä suorittavien kasvoja. Tuuli Åkerman nostaa esille käytännön haasteen: Missään ei ollut ylhäällä tietoa siitä, mitä kirjaa oli käytetty viimeisen kymmenen vuoden aikana.⁵⁰

2.2. Kirjojen yksilöllisyys: Sisällön vanhentuneisuus ja huonokuntoisuus

Tuuli Åkermanin mukaan ydinongelma vanhan kellarikokoelman suhteen oli se, ettei kirjastossa ollut töissä enää ketään, joka olisi ollut paikalla vuonna 1939.⁵¹ Åkermanin mainitsema ajankohta oli siksi erityinen, että tuolloin kaupunginkirjaston muodostanut opinto-osasto ja kansankirjaston muodostanut yleinen osasto yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi, eikä kyseisiä kokoelmia enää tuon ajankohdan jälkeen aktiivisesti

---

⁴⁸ Engeldinger 1986, 369.

⁴⁹ Åkerman 22.4.1994. Palaverissa, josta muistio on tehty, keskusteltiin laajasti kirjaston eri varastotiloista ja niissä olevista esineistä ja niteistä. Kellarikokoelmat olivat vain pieni osa varastoissa säilytettävistä aineistoista.

⁵⁰ Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

⁵¹ Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

kartutettu.⁵² Millainen kuva kirjaston henkilökunnalla siis oli kokoelmasta ennen sen läpikäymistä?

Kellarivaraston kirjojen joukossa on bibliofiilisiä harvinaisuuksia ja jonkin verran tietopalvelun kannalta tärkeitä teoksia, kuten esimerkiksi vanhoja tilastoja, kalentereita, lehtivuosikertoja ja hakuteoksia. Kulttuurihistoriallisesti merkittäviä ovat vanhat kuvastot, joista selviää eri aikojen arkimiljöön sekä ihmisten pukeutumiseen ja elämänmenoon liittyvät asiat. Kellarikokoelma on osa kirjallista kulttuuriperintöämme, jota meillä vanhan yliopistokaupungin kirjastona on syytä vaalia. Turun kaupunginkirjastolla ei liene varaa olla kunnostamatta tätä kokoelmaa.⁵³

Näin Inkeri Heikkilä kuvaa kellarikokoelman tilannetta vuoden 1991 alussa ”Vanhan kellarikokoelman käyttöön ottaminen” -nimisessä muistiossa. Jo dokumentin nimeäminen antaa viitteitä siitä, mikä oli projektin tarkoitus: Ei varsinaisesti poistojen tekeminen, vaan kokoelman saattaminen käytettäväksi. Siitä, että tarkoituksena oli ottaa teokset osaksi aktiivikokoelmaa, kertoo myös se, että vuoden 1991 luonnoksessa projektihenkilöstön kokonaistarpeessa laskettiin työvoimaa myös aineiston luettelointi- ja luokitustyöhön.⁵⁴ Teokset oli pakko luetteloida uudelleen, jos ne haluttiin saada osaksi aktiivikokoelmaa.

Se, että kokoelma voitaisiin ”ottaa uudelleen käyttöön”, vaatisi sitä, että kokoelma käytäisiin läpi – tämä oletus koskee kaikkia kokoelmaan kohdistuneita projekteja. Läpikäymiselle saataisiin tietää, mitä kokoelma todella sisälsi ja täten, mikä merkitys kokoelmalla oli: eri teokset otettaisiin eri tavoin ja eri konteksteissa uudelleen käyttöön. Kokoelman läpikäymiseen ja käytettäväksi tekemiseen liittyy kirjastomaailmassa läheisesti termi *karsinta* (engl. *weeding*). Alan kansainvälisessä kirjallisuudessa kirjakokoelman karsintaa verrataan usein puuston karsintaan: ”[...] you will keep your collection a living and growing thing. You must get rid of the weeds before they take over and obscure the garden [...]”,⁵⁵ kuvailee kokoelmajohtaja Merle Jacob.

---

⁵² Hypén et al. 2015, 17.

⁵³ Heikkilä 16.1.1991.

⁵⁴ Åkerman 1991.

⁵⁵ Jacob 2001, 239.

Karsinnan tavoitteena on siis poistojen avulla turvata jäljelle jäävän osuuden elinvoimaisuus. Yhdysvaltalaiset kirjastonhoitajat Donna Baumbach ja Linda Miller ovat tiivistäneet karsinnan merkityksen osuvasti:

Simply put, weeding is selection in reverse. It is deselection. Weeding is the act of re-evaluating items in the collection.⁵⁶

Ajatus ja terminologia ovat tuttuja myös arkistotyöstä: Vuosikymmenten saatossa kertyneet työhuoneen paperikasat käydään läpi – seulotaan – ja arvotetaan myöhemmän käytön varalle. Esimerkiksi arkistoteoreetikko Frank Boles käyttää yleisesti termiparia ”selection” – ”deselection”. Kyse on siis siitä, että kokoelmaa seuloessa tehdään käänteistä valintaa.⁵⁷

Kirjakokoelmien karsimisessa oltiin kuitenkin 1990-luvulle tultaessa vielä kansainvälisestikin uuden äärellä. Kuten Engeldingerin huomio vuodelta 1986 osoittaa, ei tuolloin ollut saatavilla mitään kattavaa, tutkimuksellista kirjallisuutta kokoelmaan kohdistuvista hävitys- ja siirtotoimista.⁵⁸ Juuri näitä samoja, kansainvälisesti ihmetystä aiheuttavia ongelmia Turussakin nyt yritettiin ratkaista: jotain piti karsia, jotta loppu kokoelma pysyisi käyttökelpoisena. Mistä karsinta siis aloitettaisiin?

Koetyöskentelyn aikana selvisi, että kokoelmaan sisältyy paitsi ainutlaatuisia ja korvaamatonta kirjastomateriaalia myös turhia kaksois- jopa kolmoiskappaleita. Osa materiaalista on niin huonokuntoista, että sen kunnostamiseen ei Turun kaupunginkirjastossa ole mahdollisuuksia.⁵⁹

Kokoelman läpikäymiseen liittyikin olennaisena osana kokoelman siivoaminen ja sen osien tai yksittäisen niteiden arvottaminen: duplikaatit ja huonokuntoiset poistettaisiin, jotta kokoelman varsinainen ydin saataisiin näkyiin. Kyseessä on varsin yleisesti vallalla oleva karsintaperiaate. Duplikaateista ja huonokuntoisista on helpointa aloittaa. Kaksois- ja kolmoiskappaleiden suuri määrä vanhassa kellarikokoelmassa selittyy ennen kaikkea kokoelman syntyhistorialla: kokoelmaa ei ollut kerätty suunnitelmallisesti, vaan

---

⁵⁶ Baumbach & Miller 2006, 3.

⁵⁷ Boles 2005.

⁵⁸ Engeldinger 1986, 366.

⁵⁹ Heikkilä 16.1.1991.

se oli koostunut vähitellen vastaanotetuista lahjoituksista ja ostetuista kirjakokoelmista.⁶⁰

Vanhassa kellarikokoelmassa oli myös runsaasti huonokuntoista aineistoa. Kirjojen suunnittelematon, pitkä varastointiaika ja kellaria kohdanneet vesivahingot olivat käyneet liian raskaiksi kokoelman hauraimmille niteille.⁶¹ Kokoelmassa oli runsaasti 1850-luvun jälkeen painettua kirjallisuutta, jonka fyysinen kestävyys ei ole hyvä. Kun paperin tarve alkoi kasvaa 1800-luvun edetessä, alettiin sen valmistukseen käyttää puuta. Lopputuloksena oli hapanta, kellertyvää ja helposti käsiin hapertuvaa paperia, jonka kestävyysominaisuudet ovat huonot. ”Happamalle paperille painettujen kirjojen tuho”, otsikoi Keijo Perälä Turun kaupungin kulttuurilautakunnalle tekemänsä esityksen ensimmäisen kappaleen kesäkuussa 1994.

Hajoaminen voidaan estää vain kemiallisen neutraloinnin avulla. Se on ainakin toistaiseksi kallis toimenpide ja menetelmät ovat vielä melko kehittymättömiä. Suomessa pyritään ensi sijassa pelastamaan Helsingin yliopiston kirjaston Fennica-kokoelma.⁶²

Perälä argumentoi kontekstoiden ja jatkaa,

1800-luvun puolivälin jälkeen painetut kirjat tulevat siten ennemmin tai myöhemmin tuhoutumaan ilman että voimme sitä merkittävässä määrin estää. Osittain nämä kirjat ovatkin jo niin hapertuneita, että ne murenevat käsiin.⁶³

Happamaan paperiin ja sen pelastamisen mahdottomuuteen sekä kalleuteen vetoaminen on yksi peruste, jolla Perälä pyrki oikeuttamaan vanhaan kellarikokoelmaan kohdistuvia poistoja. Museoiden kokoelmiin perehtynyt tutkija Jenny Gilbert-Evans antaa vastaavan esimerkin isobritannialaisesta museosta, jonka kokoelmiin siirrettiin 1980- ja 1990-lukujen taitteessa vanhan vaatekaupan koko esineistö. Gilbert-Evansin mukaan pitkään omillaan olleet tekstiilit vaativat huomattavan paljon konservointia ja huolenpitoa, mikä puolestaan vie resursseja. Yhteiskunnan talouden heilahtelujen

---

⁶⁰ Hypén et al. 2015, 18-19; Viitanen 2003, 5.

⁶¹ Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

⁶² Perälä 16.6.1994.

⁶³ Perälä 16.6.1994.

seurauksena vähentyneet resurssit johtavat usein siitä, että tällaisesta runsaasti käsityötä vaativasta työstä ja esineistöstä halutaan ensimmäisenä eroon.⁶⁴

Kirjojen poistaminen kokoelmista oli aiheuttanut jo aiemmin ongelmia kaupunginkirjastolle, kuten Keijo Perälän pohdiskeleva muistio vuodelta 1992 osoittaa:

Huomattava ongelma on muodostunut siitä, mitä poistetuille kirjoille tehdään. Niiden sujuva hävittäminen on järjestettävä. [...] Jokin keino olisi keksittävä, jotta kaikkea ei tarvitsisi tuhota. Myyntitulotkin olisivat tuiki tarpeellisia nykyoloissa.⁶⁵

Kesäkuussa 1994 Keijo Perälä vei ”vanhan kaupunginkirjaston kokoelman karsinnan”, kuten hän projektia tässä vaiheessa nimitti, käsiteltäväksi Turun kaupungin kulttuurilautakuntaan. Tuuli Åkerman arvelee vuosikymmeniä myöhemmin syyksi sen, että kirjojen poistaminen ja myyminen oli jo aiemmin aiheuttanut huomiota paikallisen, ”ärhäkän median” piirissä.⁶⁶ Yhdysvaltalaiset korkeakoulukirjastojen johtajat Paul Metz ja Caryl Gray kirjoittavatkin, että kirjastoalan ammattilaiset pelkäävät herkästi kokoelmien karsinnan poliittisia vaikutuksia:

It’s the hardest thing in the world to explain to taxpayers why we are throwing away perfectly good books.⁶⁷

Keijo Perälän kulttuurilautakunnalle valmistelemasta esityksestä käy selvästi ilmi, että karsinnan tarve on tilapuutteen vuoksi ilmeinen:

Kun samanaikaisesti on vaikeuksia saada sijoitetuksi suhteellisen paljon käytettyä aineistoa käytännöllisesti, on katsottu järkeväksi karsia vanhaa, suurimmalta osalta käyttämättömänä seisovaa kokoelmaa. [...] Osa kirjoista on huonokuntoisia, ei niinkään käytön vaan ajan kuluttamia.⁶⁸

Tiivistettynä Perälän sanoma on se, että jotain on pakko karsia, joten kannattaa aloittaa vanhasta, huonokuntoisesta ja vähän käytetystä aineistosta.

On syytä huomata, ettei duplikaattien ja huonokuntoisten teosten poistaminen kokoelmasta läheskään aina tarkoita kirjojen päätymistä suoraan polttouuneihin, vaan

---

⁶⁴ Gilbert-Evans 2018, 249-250. Tekniikoiden kehittyessä syntyy myös uusia ongelmia. Viime vuosikymmeninä museot ovat huomanneet sähköisten aineistojen vaativan täysin uudenlaista huolenpitoa ja aiheuttavan myös aivan uudenlaisia ongelmia säilyvyyteen liittyen, ks. esim. Keene 2005, 5.

⁶⁵ Perälä 3.2.1992.

⁶⁶ Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

⁶⁷ Metz & Gray 2005, 273.

⁶⁸ Perälä 16.6.1994.

myös niiden myymistä ja siirtämistä toisiin kokoelmiin. Keijo Perälä vetoaakin kulttuurilautakunnalle valmistelemissaan esityksessä laajempaan muistiorganisaatiokontekstiin ja muiden toimijoiden vastuuseen:

Yleisten kirjastojen tehtäväksi ei katsota kirjojen säilyttämistä tuleville sukupolville, koska se on tieteellisten kirjastojen tehtävä.⁶⁹

Perälä asemoi yleiset kirjastot palvelemaan nykyaikaa ja aktiivisia vaateita – kirjojen säilyttäminen jälkipolville ei ole yleisten kirjastojen tehtävän; varsinkaan, kun Turun kontekstissa on kaksi yliopistokirjastoa, jotka molemmat tallettavat kotimaista kirjallisuutta vapaakappalekirjastoina.⁷⁰ Päätösehdotuksessaan Perälä esittää vanhasta kellarikokoelmasta poistettavalle aineistolle neljää sijoituspaikkaa: (1) Ensisijaisesti poistettavia niteitä tulisi tarjota Turun yliopistojen kirjastoille, (2) toissijainen sijoituspaikka olisi Kuopioon muutamia vuosia aiemmin perustettu kansallinen varastokirjasto, joka on tarkoitettu ”vähän käytetyn aineiston säilytyspaikaksi”. Jos edellä mainitut tahot eivät ottaisi poistettuja kirjoja vastaan, suunniteltiin ne asetettavan (3) yleiseen myyntiin. Loput, ja erityisesti huonokuntoiset, vietäisiin (4) paperinkeräykseen tai kaatopaikalle.⁷¹

Kulttuurilautakunta hyväksyi Perälän ehdotuksen ja loi samalla kehykset sille, miten vanhaa kellarikokoelmaa tulevana vuosina käsiteltäisiin.

---

⁶⁹ Perälä 16.6.1994.

⁷⁰ Vapaakappalelaki 12.6.1980/420, 9 §. Erillistä lakia, joka koskisi tieteellisiä kirjastoja, ei ole. Vuoden 1986 kirjastolaissa kuitenkin on maininta yleisten ja tieteellisten kirjastojen välisestä yhteistyöstä: ”Kirjaston tulee tarvittaessa käyttää myös tieteellisten kirjastojen tarjoamia palveluksia sekä vastaavasti tarjota näiden käytettäväksi kokoelmaansa kuuluvaa aineistoa”, Kirjastolaki 21.3.1986/235, 15 §.

⁷¹ Perälä 16.6.1994.

3. Poistot käytännössä

Kokoelman hallinnalle ja siihen kohdistuville poistoille on luotava yhteiset, kaikkien tuntemat säännöt. Turun kaupunginkirjastossa, kuten muuallakin Suomessa, näihin viitattiin hankintapolitiikkana ja karsintaperiaatteina. Hankintapolitiikan oli tarkoitus määrittää sitä, mitä kokoelmaan otettaisiin alkujaan sisään, kun taas karsintaperiaatteiden tuli muodostaa kehykset sille, miten poistettavia teoksia arvotettaisiin. Karsintaperiaatteiden tärkeydestä käytiin aktiivista debattia varsinkin 1980-luvulla alan yhdysvaltalaisissa julkaisuissa. Nämä säännöt, "weeding criteria", muodostuivat erilaisista kvalitatiivisista ja kvantitatiivista määreistä, joilla teoksia tuli arvioida paitsi yksitellen myös kokonaisuutena. Yhteisesti hyväksytyinä määreinä pidettiin teoksen relevanssia suhteessa koko kokoelmaan, sekä teoksen ikää.⁷²

Kokoelman karsinta neuvottiin 1980-luvulla aloittamaan koeotannalla ja tutustumalla täten tarkemmin kokoelman luonteeseen.⁷³ Näin toimittiin Turussakin, kuten Tuuli Åkermanin vuonna 1991 – eli hyvissä ajoin ennen varsinaisen projektin alkua – kirjaama muistio osoittaa:

Kellarikokoelmien hyllymäärä on 1569 metriä. Koetyönä tehty kokoelmien arviointi osoitti kirjojen ja kortistojen läpikäymiseen kuluvan aikaa keskimäärin 68 minuuttia/hyllymetri. Työtä tekivät ammattitaitoiset ja kokeneet kirjastonhoitajat, joten käytettyä aikaa voidaan pitää enemmän ali- kuin ylimitoitettuna.⁷⁴

Samaa periaatetta korostetaan nykyäänkin esimerkiksi arkistotyössä: kokonaisuuden seulonta tulee aloittaa aina sillä, että arkistonhoitaja tutustuu kokoelmaan, sillä harva on sellaisessa tilanteessa, että olisi itse ollut mukana luomassa kokoelmaa.⁷⁵ Kokoelman laajuuteen, kuntoon ja syntyhistoriaan kannattaakin tutustua mahdollisimman hyvin ennen hihojen käärimistä.

---

⁷² Basart 1980, 820–827; Engeldinger 1986, 368; Singer 2008, 258. Singerin mukaan 1970-luvun lopulla yleisimmiksi karsintakriteereiksi oli muodostuneet "importance of the source, comprehensiveness of the information, importance of the subject area, language, use, availability of a newer edition, serial nature of the publication, duplication of information in other reference materials, number of copies available, and conditions of the book".

⁷³ Basart 1980, 824.

⁷⁴ Åkerman 1991.

⁷⁵ Boles 2005, 99–100.

Sekä arkisto- että kirjastotyössä korostetaan seulonnan ja karsinnan yhteydessä työn työvoimavaltaisuutta. Toisin sanoen työ vie paljon aikaa ja vaatii myös erityisosaamista. Kirjastonhoitaja Ann Basart korosti vuonna 1980 julkaistussa kirjoituksessaan, kuinka objektiiviset karsintamääreet tuli yhdistää kirjastonhoitajan subjektiiviseen taitoon. Basart tiivistää, että karsinnan laatu riippuu suoraan siitä, kuinka paljon ja kuinka kokenutta työvoimaa työhön on käytettävissä. Resurssipula onkin merkittävimpiä syitä sille, ettei kokoelmia karsita.⁷⁶ Tuuli Åkerman on samoilla linjoilla vuonna 1991 kirjaamassaan muistiossa:

Työ vaatii kokenutta ja ammattitaitoista henkilökuntaa. Työstä tulisi sen erityisluonteen vuoksi maksaa kahdella palkkaluokalla korotettua palkkaa [...] Kirjastonhoitajatyövoima ei kuitenkaan yksin riitä. Kokoelmaa siirtämään, puhdistamaan ja järjestämään tarvitaan muuta henkilöstöä. Myös vahtimestareille tulisi maksaa kahdella palkkaluokalla korotettua palkkaa. Työ edellyttää huolellisuutta, koska materiaali on haurasta ja osittain rikki. Työ on myös pölyistä.⁷⁷

Åkerman oli itsensä kanssa samoilla linjoilla vielä kahdeksan vuotta myöhemmin tekemässään projektiraportissa: työtä piti ehdottomasti olla tekemässä asiantuntevat karsijat, joille piti antaa ansaitsemansa korvaus työstä.⁷⁸ Monenlaisen asiantuntijuuden tarve ymmärrettiin, mutta käytännössä resursseja oli vaikea saada irrotettua muusta työstä. Kirjastotoimenjohtaja Keijo Perälä purkaa vuonna 1992 ajatuksiaan resursoinnista:

Kuinka tämä nurkkien siivous saadaan tehdyksi, on suunniteltava. Jos meillä ei olisi edessä atk-järjestelmän vaihtoa, voisimme vähäksi aikaa paneutua siivoukseen keskittämällä siihen pääkirjaston asiantuntevia voimia ja supistamalla tai keskeyttämällä toimintaa [...]⁷⁹

Myös sillä, miten kokoelmaan ja projektiin asennoiduttiin työyhteisössä yleisesti, oli varmasti merkitystä sille, kuinka hanakasti henkilökuntaa saatiin osallistumaan työhön ja miten työ käytännössä eteni. Myös tavoitteita oli asetettava, jotta työ etenisi muiden töiden ohella. Projektin ensimmäisen vaiheen jo loputtua Åkerman kirjasi tavoitteiden

---

⁷⁶ Basart 1980, 823; Cook 2011, 174; Engeldinger 1986, 370–371; Ward 2014, 36.

⁷⁷ Åkerman 1991.

⁷⁸ Åkerman 16.10.1999.

⁷⁹ Perälä 3.2.1992.

olleen vuonna 1994 projektin alkaessa se, että kellarikokoelmaa karsittaisiin noin kolmanneksella eli noin 23 000 niteellä ja lisäksi

haluttiin kaikki tämä tehdä yhden kesän aikana (tavoite, johon en uskonut hetkeäkään, vaikka en tiennyt, mitä ongelmat tulisivat olemaan).⁸⁰

3.1. Projektin osa 1: Kokoelman luonteen avautuminen

Edellisessä pääluvussa on sivuttu yksinkertaisia, yleisiä periaatteita, joilla kirjakokoelmia karsittiin: duplikaatit poistettaisiin, kuten myös huonokuntoiset teokset. Apuna karsinnassa oli myös Turun kaupunginkirjaston yleiset poisto- ja varastointiperiaatteet, jotka maakuntakirjastonhoitaja Tuuli Åkerman oli uusinnut alkuvuodesta 1994.⁸¹ Näiden yleisten karsintaperiaatteiden ohella Turun kaupungin kulttuurilautakunnan päätöksessä kesäkuulta 1994 linjattiin myös yksityiskohtaisemmista, vanhaa kellarikokoelmaa koskevista karsintaperiaatteista:

- 1) Ennen Turun paloa 1827 painettu kirjallisuus säilytetään.
- 2) Ennen vuotta 1851 painettu kotimainen kirjallisuus säilytetään pääosin.
- 3) Vuosina 1851–1918 painettua kirjallisuutta säilytetään kaupunginkirjaston yleisten varastointiperiaatteiden mukaan, ottaen pääasiassa huomioon kirjojen käyttö ja kokoelman kokonaisuuden säilyttäminen.
- 4) Vuodesta 1919 lähtien Turun molempien yliopistojen kirjastoilla on ollut vapaakappaleoikeus kotimaisiin painotuotteisiin. Myös sitä vanhemmalta ajalta niillä on varsin hyvät kokoelmat. Kaupunginkirjastolla ei sen vuoksi ole mitään säilyttämisvelvollisuutta. Kirjallisuutta säilytetään siten vain sellaista käyttötarvetta varten, jota yliopistojen kirjastojen ei voida kohtuullisesti katsoen pystyvän tyydyttämään. Vuoden 1918 jälkeen painetun kotimaisen kirjallisuuden karsinnassa ovat pääperusteina käyttötarve ja kokoelman eheys.
- 5) Ulkomaisen kirjallisuuden karsinnassa pidetään pääkriteerinä kokonaiskuvan säilyttämistä vanhasta kokoelmasta. Klassillista kirjallisuutta säilytetään tarveharkinnan mukaan.
- 6) Turkua ja Varsinais-Suomea koskeva aineisto säilytetään ainakin yhtenä kappaleena, jollei sitä ole kirjaston muissa kokoelmissa.
- 7) Suomen historian kannalta merkittävät dokumentit säilytetään. Myös kokoelmaa sellaisenaan pidetään dokumenttina ajasta

---

⁸⁰ Åkerman 20.3.1996.

⁸¹ Åkerman 25.5.1994.

- 8) Peruuttamattoman huonokuntoiset kirjat poistetaan, jolleivät ne ole merkittäviä harvinaisuuksia.⁸²

Nämä kulttuurilautakunnan hyväksymät karsintaperiaatteet loivat kehykset käytännön työlle, mutta yksittäisille työntekijöille jäi silti suuri harkintavara. Kuten esimerkiksi Merle Jacobin artikkelista käy ilmi, on mahdotonta opettaa henkilöä karsimaan – siihen kouliutuu ajan mittaa.⁸³ Työ vaatii myös ymmärrystä kokoelman sisällöstä ja luonteesta. Tämä ymmärryksen muutos näkyy selvästi kellariprojektin myöhemmissä vaiheissa muuttuvina karsintaperiaatteina. Näihin palataan tarkemmin alaluvussa 3.2.

Ohjeet hyväksyttiin Kulttuurilautakunnassa 16.6.1994, mutta varsinaiseen käytännön työhön oli ryhdytty jo toukokuussa. Åkermanin muistiinpanojen mukaan hän oli käynyt jo maaliskuussa Keijo Perälän kanssa keskustelua siitä, mikä kirjallisuus mahdollisesti kelpaisi siirrettäväksi minkäkin kirjaston kokoelmiin. Perälä ja Åkerman suunnittelivat myös alustavasti käytännön työtä: mihin tehtäisiin merkinnät siirroista ja poistoista, sekä miten säilytettävät ja poistettavat teokset merkittäisiin.⁸⁴

Perälä ei ollutkaan esittelijänä tehnyt ohjeistusta yksin, vaan yhteistyössä Åkermanin ja ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. Perälä oli saanut uusia ajatuksia kokoelman tulevaan karsimiseen liittyen keskusteltuaan asiasta toukokuussa 1994 Helsingin yliopiston kirjaston ylikirjastonhoitaja Esko Häklin ja Åbo Akademin ylikirjastonhoitaja Tor-Björn Söderholmin kanssa. Keskustelujen jälkeen Perälä oli päätenyt näkemykseen siitä, että kokoelma on vielä kokoelma, jos siitä säilytetään puolet ja ”nimenomaan systemaattisten osastojen alkuperäisen koon mukaisessa suhteessa”, kuten Åkerman muistiinpanoissaan kirjoittaa.⁸⁵ Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että kutakin kirjastoluokkaa karsittaisiin samassa suhteessa – niin historialuokan kuin lääketieteen luokan niteistä pyrittäisiin poistamaan puolet. Käytännössä tämä tarkoittaisi 1990-luvun alussa oletetun lähtötilanteen mukaan noin 35 000 nidettä.⁸⁶

Koska käytännön työtä oli touko-kesäkuun 1994 taitteessa takana jo muutamia viikkoja, oli kokoelma alkanut avautua karsijoille uudella tavalla. Tämän seurauksena

---

⁸² Perälä 16.6.1994.

⁸³ Jacob 2001.

⁸⁴ Åkerman 16.10.1999.

⁸⁵ Åkerman 16.10.1999.

⁸⁶ Hypén et al. 2015, 17.

karsintaperiaatteita pystyttiin muokkaamaan ennako-oletusten osoittauduttua vääriksi. Projektiryöryhmän kesken keskusteltiin, että ”suurin osa kirjastoon lahjoituksina saadusta aineistosta, joka näyttää olevan lähinnä alojensa oppihistoriaa, lähetettäneen Varastokirjastoon”.⁸⁷ Sitä, kenelle nämä teokset ovat aikanaan kuuluneet, on mahdotonta enää sanoa – lahjoittajista ja muista provenienssitiedoista ei ole tehty merkintöjä kummassakaan päässä.⁸⁸ Lisäksi projektiryhmän palaverimuistiossa mainittiin, että ”kellariin jäävä kokoelma säilytetään jonkinlaisena kuriositeettina. Karsijat ratkaisevat Keijon päätöksen pohjalta, paljonko tilaa voidaan varata aineistolle, jota ei käytetä ja josta ei ole tietoa rekisterissä”.⁸⁹ Yksittäiset työntekijät jätettiin siis paljon vartijaksi.

Millainen apu näistä periaatelinjauksista ja ohjeista oli käytännön työlle ja miten projekti eteni? Tuuli Åkermanin syksyllä 1995 kirjoittaman raportin mukaan ”Kellariprojekti” oli aktiivinen toukokuusta 1994 syyskuuhun 1995. Tänä aikana kymmenen päävastuullista apulaisineen kävivät koko kirjakokoelman läpi – henkilötyötunteja kului yli 2 200.

Kellarikokoelman kirjojen läpikäyntiä nide niteeltä jatkettiin ja lähes kaikki saatiin kertaalleen arvioiduksi. Suurin osa kokoelmasta käytiin läpi toiseen kertaan, jolloin teoksia poistettiin joko lahjoitettavaksi toisiin kirjastoihin tai toimitettavaksi paperinkeräykseen.⁹⁰

Kyseessä on ollut valtava, asiantuntijavoimin tehty työ: jokainen teos on kulkenut kirjastoalan ammattilaisen käsien läpi, ja jokaisen teoksen kohdalla asiantuntija on pysähtynyt miettimään perusteita sille, miksi teos pitäisi säilyttää tai poistaa. Käytännössä työ tehtiin niin, että projektiin osallistuneet kirjastonhoitajat arvioivat oman erityisalansa teoksia, ja jättivät kirjojen väliin lapun: vihreä lappu indikoi, että kirjastonhoitaja ehdotti teoksen poistoa, kun taas punainen lappu merkitsi teoksen säilyttämistä. Lopullisen päätöksen teosten poistamisesta tai säilyttämisestä teki Åkerman, joka kävi jo kertaalleen läpikäydyt teokset uudelleen lävitse – kantaen mukanaan valtavia, painettuja bibliografioita, joihin päätöksissä saattoi tukeutua.⁹¹

---

⁸⁷ Åkerman 16.10.1999.

⁸⁸ Sähköposti varastokirjaston toimistopäällikkö Sirpa Janhoselta Emilia Karppiselle 11.4.2019.

⁸⁹ Åkerman 16.10.1999.

⁹⁰ Åkerman, syksy 1995.

⁹¹ Viitanen 2003, 7; Tuuli Åkermanin haastattelu 20.4.2018.

Turun kokemukset ovat hyvin linjassa sen kanssa, miten Suzanne Ward kuvailee kirjakokoelmien karsintatyötä 2010-luvun yhdysvaltalaisessa kontekstissa:

Traditional weeding is a labor-intensive process. Even if librarians set up the criteria or guidelines and then direct the support staff to do most of the volume pulling, records maintenance, and material disposal, time must still be spent reviewing titles to be sure that the library retains scarce or valuable titles, books related to the local institution or the region, or a few journal titles whose content does not reproduce well in electronic format. [...] checking titles against standard bibliographies so that librarians could keep the “good” books or pulling hundreds of books off the shelves for review elsewhere and then reshelving up to half of them.⁹²

Toisin sanoen yksityiskohtaisista karsintaperiaatteista huolimatta yksittäiselle kirjastonhoitajalle jää paljon valtaa ja vastuuta yksittäisten teosten kohdalla. Tuuli Åkerman nostaa esiin myös sen, kuinka kirjastonhoitajille oli ensin vaikea oppia luopumaan kirjoista – ajatusmalli oli alalla uusi. Projektin edetessä varmuus kuitenkin kasvoi:

Opimme uudenlaista suhtautumista vanhoihin kirjoihin: opimme kestämään luopumisen tuskaa. [...] Useimpiin meihin kirjastolaisiin on kai sisään rakennettu ajatus kirjastosta säilytyspaikkana.⁹³

Lainauksesta käy hyvin ilmi se, kuinka muistiorganisaatioiden roolit ja tehtävät olivat tuona aikana muutoksen kourissa: kirjastonhoitajat olivat tottuneet kirjojen säilyttämiseen, kun uutena puolena alkoi yhä vahvemmin nousta ajatus karsinnan avulla saavutettavasta uudennaisesta käytettävyydestä. Katsantokanta oli kansainvälisestikin tuona aikana sama,⁹⁴ ja kuten Suzanne Wardin kommentti 2010-luvulta osoittaa, muuttuvat mielikuvat hitaasti:

[L]ibrarians also have a thrifty gene that makes them unwilling to discard items bought with precious dollars in previous years. In addition, the librarians whom we ask today to make retention decisions are often the same people who have

---

⁹² Ward 2014, 36–37.

⁹³ Åkerman 20.3.1996.

⁹⁴ ks. esim. Engeldinger 1986, 369; Hattendorf 1989, 222.

spent the past few decades of their professional lives selecting the very items that are now candidates for withdrawal.⁹⁵

Kirjastot eivät ole lainkaan ainoita muistiorganisaatioita, joissa karsinta aiheuttaa pohdintaa ja kysymyksiä. Arkistonhoitaja ja teoreetikko Frank Boles nostaa saman ilmiön esiin arkistokontekstissa:

Some archivists quake at the challenge of selection. They fear they will make a mistake. They fear that by their hand some irreparable harm will be done. This fear is justified.⁹⁶

Bolesin mukaan arkistonhoitajilla on perusteltu pelko siitä, että he tekevät peruuttamattoman virheen seuloessaan asiakirja-aineistoja. Boles jatkaa myöhemmässä osassa arkistoteoreettista teostaan, ettei virheitä voi arkistotyössä estää, mutta henkilökunnan kouluttaminen auttaa minimoimaan riskit ja saavuttamaan parhaan mahdollisen lopputuloksen.⁹⁷

Turussa projektin eteneminen oli takkuillut kesällä 1994. Syitä oli monia: sairaus- ja kesälomat veivät henkilökuntaa muualle. Työolosuhteetkaan eivät olleet kellarissa ideaalit, mikä vaikutti ihmisten fyysiseen hyvinvointiin, mutta aiheutti myös vastustusta koko projektia kohtaan.⁹⁸ Åkermanin mukaan lähtötilanne kokoelman karsimiselle oli myös siksi hankala, ettei kukaan todella tuntenut kokoelmaa, eikä ”pistokokeinkaan saatu oikeaa käsitystä siitä”. Tämän vuoksi tavoitteiden ja karsintamenetelmien asettaminen oli hankalaa – linjatuista periaatteista huolimatta.⁹⁹

Åkerman myöntääkin, että heille osoittautui vasta projektin aikana, ettei kokoelma ”suinkaan ollut harkittu kokoelma, vaan enimmäkseen sekalaisin lahjoituksin karttunut kirjasto”.¹⁰⁰ Kokoelman luonteen paljastuminen näkyy myös siinä, miten projektiin sitoutuneet ihmiset suhtautuivat ylimääräiseen työhönsä:

Useimmat mukana olijat olivat todella innostuneita työstä. Tutustuimme kokoelmaan, josta kenelläkään ei ollut kunnollista käsitystä: se on hieno, Suomen

---

⁹⁵ Ward 2014, 44.

⁹⁶ Boles 2005, 10.

⁹⁷ Boles 2005, 97–98.

⁹⁸ Åkerman syksy 1995.

⁹⁹ Åkerman 20.3.1996.

¹⁰⁰ Åkerman 20.3.1996.

oloissa ainutlaatuinen kokoelma, ja karsinnan jälkeen ehdottomasti arvokkaampi kuin karsimattomana.¹⁰¹

Karsinnan nähtiin siis nostavan kokoelman arvoa, samalla kun sen käytettävyys kasvoi. Myös arkistoissa seulonnat pyrkivät osaltaan samaan lopputulokseen eli käyttökelpoisuuteen. Jokaista lippusta ja duplikaattia on turha säästää; ydin tulee paremmin esiin, kun turhat rimpsut karsii pois.

Kun varsinaisen projektin loppumisesta oli kulunut puoli vuotta, summasi Åkerman projektiin liittyviä ongelmia. Ensinnäkin projekti oli liian suuri tehtäväksi muiden töiden ohella. Åkerman lisää, että projektiin ”pitäisi valita vain henkilöitä, joiden voi odottaa sitoutuvan siihen” ja jatkaa työnjohdollisista ongelmista:

Onnellista kai olisi, jos vetäjä saisi itse kerätä tiimin ja sitten olla suorassa kontaktissa jäseniin. Tässä projektissa oli mukana – kai erityisesti ensimmäisenä vuonna – henkilöitä (työllistettyjä, luulisin), joiden nimiäkään en edes tiedä. Olisin halunnut kertoa kaikille mukana oleville, miten erikoisesta kokoelmasta on kyse. Vastahakoisetkin olisivat ehkä tehneet iloisemmin työtään, jos he olisivat ymmärtäneet, että me emme vain poistaneet vanhoja, likaisia kirjoja, vaan me rakensimme kokoelmaa, josta vielä jonakin päivänä tulee nähtävyyksi.¹⁰²

Arkistoteoreetikko Terry Cook korostaa seulontatyön painoarvoa: kunkin seulontaan osallistuvan tulisi ymmärtää, mikä merkitys työllä on. Cook viittaa työhön samalla termillä kuin Åkerman: tekemillään valinnoilla yksittäiset henkilöt, ammattilaiset, rakentavat kokoelmaa, ”co-create archives”.¹⁰³ Myös Mark Shelstad korostaa vuonna 1998 julkaistussa kirjoituksessaan, ettei kirjastoilla ole enää varaa tuudittautua siihen, että kaikki säilytetään. Kokoelmien karsinta, poistojen tekeminen, on paitsi ratkaisu tilaongelmaan, myös yksi tärkeimpiä keinoja hallita kokoelmaa.¹⁰⁴

Myös Turussa kokoelmaa rakennettiin ja pyrittiin saamaan paremmin haltuun tekemällä poistoja. Åkermanin raportin mukaan Kellariprojektin aikana vuosina 1994–1995 vanhasta kokoelmasta poistettiin arviolta 25 000 nidettä, mutta poistoja oli tarkoitus jatkaa vielä loppuvuoden ajan.¹⁰⁵ Suurin osa poistetuista niteistä lähetettiin Kuopioon

---

¹⁰¹ Åkerman 20.3.1996.

¹⁰² Åkerman 20.3.1996.

¹⁰³ Cook 2011, 174.

¹⁰⁴ Shelstad 1998, 144.

¹⁰⁵ Åkerman syksy 1995.

varastokirjastoon, johon siirrettiin kaikkinsa noin 11 000 nidettä Turun kaupunginkirjaston kellarikokoelmasta.¹⁰⁶

Kansallinen varastokirjasto oli perustettu vain muutamia vuosia ennen Turun kaupunginkirjaston karsintaprojektin alkua vuonna 1988 voimaan tulleen Varastokirjastolain seurauksena. Lain tarkoituksena oli muodostaa ja ylläpitää keskitetysti kirjastoaineistolle tarkoitettua varastoa, jonka tehtäväksi tulisi ”vastaanottaa ja säilyttää suomalaisista kirjastoista siirrettävää aineistoa sekä asettaa se tarvitsijoiden käyttöön”.¹⁰⁷ Keskitetyn varastoinnin tuli taata se, että jo julkisin verorahoin hankittu aineisto säilyisi käytettävissä kustannustehokkaasti.¹⁰⁸ Jo vuoden 1986 kirjastolaissa oli maininta siitä, että yleisten kirjastojen tulisi poistoja tehdessään tarjota aineistoa korvauksetta ensisijaisesti keskuskirjastolle [tuleva varastokirjasto] ja vasta toissijaisesti muille julkisille kirjastoille ja tutkimuslaitoksille.¹⁰⁹

Alkuun varastokirjasto ottikin vastaan lähestulkoon kaiken, mitä kirjastot keksivät sinne lähettää; myös useampien kappaleiden sisäänotto oli tällöin tavallista.¹¹⁰ Tämä helpotti työtä Turun kaupunginkirjaston päässä huomattavasti: teokset, joiden arvioitiin olevan tarpeeksi hyväkuntoisia myöhempää käyttöä varten, kirjattiin nimiketasolla luetteloon, pakattiin laatikoihin ja lähetettiin Kuopioon. Suurin osa Kellariprojektin 1994–1995 aikana poistetuista teoksista olikin siirretty varastokirjastoon, jonne lähetettiin näinä vuosina 191 laatikollista kirjoja. Huomattavasti pienempi osa teoksista siirrettiin muihin kirjastoihin tai ”happaman paperin takia tuhoon” tuomittuina poistettiin kokonaan.¹¹¹ Varastokirjaston alkuvuosien höveli sisäänottopolitiikka sopi loistavasti lähetettäville kirjastoille, mutta tuli aiheuttamaan myöhemmin esimerkiksi tilaongelmia Kuopiossa.

Vuoden 1995 loppuun tultaessa kokoelmasta oli karsittu noin 30 000 nidettä.¹¹² Projekti päätettiin muiden töiden painaessa päälle, vaikka alkuperäistä tavoitetta koko kokoelman läpikäymisestä ei saavutettukaan. Projektin ensimmäisen vaiheen lopputulemana työhön osallistuneet kirjastolaiset olivat kuitenkin saavuttaneet uuden

---

¹⁰⁶ Viitanen 2003, 15.

¹⁰⁷ Laki varastokirjastosta 9.12.1988/1078, 1 §.

¹⁰⁸ Korhonen-Ritanen 2018.

¹⁰⁹ Kirjastolaki 21.3.1986/235, 20 §.

¹¹⁰ Korhonen-Ritanen 2018.

¹¹¹ Åkerman 10.1.2000a.

¹¹² Hypén et al. 2015, 18.

ymmärryksen kokoelman kokonaisuudesta ja sen sattumanvarainen syntyhistoria oli käynyt ilmi.

3.2. Projektin osa 2: Työn tiivistyminen ja ymmärryksen lisääntyminen

Kellariprojektin jääminen puolitiehen oli alkanut selvästi painaa Tuuli Åkermanin mieltä vuosituhannen vaihtuessa: ”Karsinta jäi kesken muiden, kiireellisimpien tehtävien takia. Työ olisi hyvä saattaa loppuun ennen pääkirjastorakennuksen peruskorjauksia”.¹¹³ Lisäksi taustalla painoi halu saada projekti päätökseen ennen Åkermanin suunniteltua eläkkeelle jäämistä alkuvuodesta 2002.¹¹⁴ Tammikuussa 2000 Åkerman esittääkin ehdotuksensa uudeksi strategiaksi projektin loppuun saattamiseksi:

Nyt kun tiedetään paremmin kuin karsintaan ryhdyttäessä, millainen kokoelma todella on, karsintaperiaatteita olisi syytä tarkistaa [...] Näyttää siltä, että kokoelmaa olisi syytä karsia lisää ja uusituin periaattein.¹¹⁵

Uudet periaatteet sisälsivät muun muassa ajatuksen erillisen, suppean erikoiskokoelman muodostamisesta, joka koostuisi pienestä osasta kulttuurihistoriallisesti arvokasta aineistoa. Lisäksi ainakin suunnitelmana oli pohtia Keijo Perälän johdolla pienessä työryhmässä sitä, ”mitkä vanhan kellarikokoelman luokat säilytetään”.¹¹⁶ 1990-luvulla projektin johtavana ollut ajatus kokoelman systemaattisesta pienentämisestä – toisin sanoen edustavan otoksen jättämisestä niin, että jokaista luokkaa karsittiin samassa suhteessa – jätettiin nyt taka-alalle. Taustalla vaikuttanee muuttunut ymmärrys kokoelman syntyhistoriasta, kuten vs. kirjastotoimenjohtaja Inkeri Näätsaaren (ent. Heikkilä) huhtikuussa 2001 tekemästä esityksestä Turun kaupungin kulttuurilautakunnalle käy ilmi:

[...] aikaisemman päätöksen mukainen edustava valikoima kirjastoluokittain ei ole mielekäs, kun kokoelma ei todellisuudessa ole ollut asiallisesti kattava eikä tietoisesti kerätty, vaan sangen sattumanvaraisesti syntynyt.¹¹⁷

Projektiryhmälle oli siis käynyt selväksi, että kellarissa oleva kokoelma oli muodostunut lahjoitusten seurauksena: kukin kirjastoluokka oli siis kasvanut kokoelman syntyaikoina siinä suhteessa kuin lahjoitusten ja testamentattujen kokonaisuuksien sisältö

---

¹¹³ Åkerman 10.1.2000a.

¹¹⁴ Åkerman 4.12.2000.

¹¹⁵ Åkerman 10.1.2000a.

¹¹⁶ Åkerman 10.1.2000b.

¹¹⁷ Näätsaari 5.4.2001.

sattumanvaraisesti määräsi.¹¹⁸ Kokoelman syntyhistorian selvennyttyä Åkermanin strategiassa ehdotetaankin, että Keijo Perälä esittäisi Turun kaupungin kulttuurilautakunnalle lupaa ”kokoelman voimassa olevaa päätöstä rajumpaan karsimiseen ja harvinaisaineistojen myyntiin”.¹¹⁹ Suunnitelman mukaan ainakin historian ja lääketieteen luokissa oli ”vielä liikaa kirjoja mielekkään säilyttämisen kannalta”.¹²⁰

Kokoelman karsinnan uusiin periaatteisiin vaikuttivat nyt paitsi sen syntyhistorian parempi tuntemus, myös Turun kaupungin pääkirjaston tuleva remontti, sekä ennestään kutistuvat henkilöresurssit. Projektin toisessa vaiheessa tavoitteeksi asetettiin kokoelman huomattava supistaminen, mikä tarkoitti sen käymistä läpi uudelleen. Tarkoituksena oli jättää jäljelle kolmentyyppisiä aineistoja: 1) kirjaston normaali- eli ns. aktiivikokoelmaan kelpaava aineisto, 2) näyttelyaineisto eli ”Curiosa”, sekä 3) kirjahistoriallisesti, Turun kulttuurihistorian ja kaupunginkirjaston historian kannalta arvokas aineisto. Tästä viimeisestä osasta muodostettaisiin oma erikoiskokoelmansa.¹²¹

Kun projekti oli nyt kohdennettu selvemmin, annettiin sille entistä tiukempi aikataulu, helmikuusta elokuun puoliväliin 2001. Myös tehtävät oli listattu selvästi, jotta aikataulussa pysyttäisiin.¹²² Projektiin osallistujat nimettiin ja kullekin annettiin vastuulle tietyt luokat läpikäytäviksi. Tiukan aikataulun vuoksi – ja todennäköisesti 1990-luvun projektista viisastuneena – karsintatyöhön valitut henkilöt päätettiin lisäksi irrottaa mahdollisuuksien mukaan heidän muusta, normaalista työstään.¹²³

Projektin aktivoituessa uudelleen kevättälvella 2001 kirjoja alettiin poistaa ja jakaa entistä avokätisemmin muun muassa museoille ja yliopistoille. Ajatus ei kuitenkaan ollut missään määrin uusi, vaan se näkyi jo Keijo Perälän joulukuussa 1991 kirjoittamassa, Jokikadun varaston tilannetta kuvaavassa tekstissä:

Pikasilmäyksellä voi todeta, että siellä on aineistoa, joka ei missään tapauksessa kuulu meille, esim. ikivanhoja ulkomaisia tieteellisiä aikakauskirjoja. Tällaisesta aineistosta luulisi olevan suhteellisen helppo päästä eroon. Siitä pitäisi tehdä

---

¹¹⁸ Hypén et al. 2015, 18-20.

¹¹⁹ Åkerman 10.1.2000b.

¹²⁰ Åkerman 4.12.2000.

¹²¹ Åkerman 10.1.2001.

¹²² Åkerman 10.1.2001. Aikataulua korjattiin päättyväksi syyskuun lopussa, Åkerman 6.2.2001.

¹²³ Åkerman 6.2.2001.

lyhyt luettelo paperille, kysyä relevanteilta tieteellisistä kirjastoilta ja laitoksilta, ovatko he kiinnostuneita ottamaan tai suosittelevatko tallettamista varastokirjastoon.¹²⁴

Lainauksesta näkyy Keijo Perälän näkemys siitä, että yleisten ja tieteellisten kirjastojen välillä on selvä tehtäväjako, jota tulisi noudattaa. Samaa ajatusta Perälä toistaa haastattelussaan vielä kolme vuosikymmentä myöhemmin: tieteellisten teosten säilyttäminen on ennen kaikkea tieteellisten kirjastojen vastuulla.¹²⁵

Käytäntö osoittautui kuitenkin hankalaksi. Huhtikuussa 1994 kirjatussa projektin palaverimuistiossa kerrotaan Åkermanin ehdottaneen kellarivarastossa sijainneen Svensk dramatik -näytelmäkokoelman lahjoittamista tai deponoimista Åbo Akademin kirjastoon.¹²⁶ Idea pidettiin hyvänä, mutta syystä tai toisesta se jäi lopulta toteuttamatta. Muutoinkin toisten yleisten kirjastojen sekä tieteellisten kirjastojen innostus lahjoituksia kohtaan oli poikkeuksetta melko laimeaa. Kesäkuussa 1994 Åkerman teki puhelimitse kyselykierroksen maakunta- ja muihin yleisiin kirjastoihin, joissa oli erikoiskokoelmia. Vain muutamat suostuivat ottamaan vastaan joitain kymmeniä teoksia.¹²⁷

Åkerman lähestyi myöhemmin myös Turun yliopistojen oppiaineita ja laitoksia siinä toivossa, että ne huolisivat alansa oppihistoriallisia teoksia. Keijo Perälä oli elokuussa 1994 ilmaissut kantansa asiasta Åkermanille: ”Kellarikokoelman lääketieteellisellä kirjallisuudella ei ole mitään käytännön merkitystä kenellekään, koska se on pelkkää oppihistoriaa”.¹²⁸ Sama näkemys tuntui olevan valloillaan myös yliopistolla: vain harvat laitokset ottivat vastaan teoksia kaupunginkirjaston kellarikokoelmasta.

Vuoden 2001 kellariprojektin aikana Tuuli Åkerman oli jälleen yhteydessä yliopistojen kirjastoihin. Hän piti tärkeänä, että erityisesti Turun yliopistojen kirjastot ottaisivat aineistoa vastaan, sillä tällöin kirjat ”olisivat kuitenkin siis edelleen turkulaisten tavoitettavissa”.¹²⁹ Historiallisista teoksista luopuminen oli hänelle henkilökohtaisesti

---

¹²⁴ Perälä 12.12.1991. Perälä käsittelee samaa teemaa myös muissa kirjoituksissaan, esim. Perälä 3.2.1992.

¹²⁵ Keijo Perälän haastattelu 11.4.2018.

¹²⁶ Åkerman 22.4.1994.

¹²⁷ Tarkemmat luvut luovutetuista niteistä vastaanottajaorganisaatioittain, ks. Viitanen 6.8.2003.

¹²⁸ Åkerman 16.10.1999.

¹²⁹ Åkerman 6.2.2001.

vaikeaa. Taustalla vaikuttanee myös Kuopion varastokirjaston vuosien 1994–1995 kellariprojektin jälkeen tekemä uusi linjaus, jonka mukaan se ei ota enää vastaan ennen vuotta 1800 painettua aineistoa.¹³⁰ Lopulta 1700-luvulla painettua aineistoa päätettiin siirtää pääosin Turun yliopiston kirjastoon, joka on sittemmin poistanut kyseisiä niteitä kokoelmistaan; 2010-lukua leimaavat yliopistojen kirjastojen aulat, jotka täyttyvät vanhentuneesta oppihistoriallisesta aineistosta, jonka kirjastot toivovat jonkun noukkivan pois ohi kulkiessaan.¹³¹

Vuoden 2001 karsintaprojektissa otettiin 1990-luvun projektiin verrattuna uutena poistotapana käyttöön kirjamyynnit.¹³² Ensimmäinen kirjojen myyntitapahtuma järjestettiin Turun kaupunginkirjastolla marraskuussa 2000.¹³³ Kokemukset olivat onnistuneita, joten jatkotapahtumia esimerkiksi Turun kirjamessuille suunniteltiin, sekä pohdittiin kirjojen myymistä Ruotsiin ja Keski-Eurooppaan yhteistyössä antikvariaattien pitäjien kanssa.¹³⁴ Vuonna 2001 Turun kaupunginkirjaston aikuisten osastolla puolestaan käynnistettiin jatkuvat kellarikokoelman poistomyynnit.¹³⁵ Kirjojen vieminen kaatopaikalle tai polttojätteeksi haluttiin pitää viimeisenä vaihtoehtona, mikä näkyy Tuuli Åkermanin helmikuussa 2001 päiväämässä muistiinpanossa:

Jos korjaamiskelvottomia teoksia vielä löytyy, ne poistetaan (pitäisikö silti laittaa näitä poistomyyntikappaleiksi, jos on oletettavaa, että ne voisivat kiinnostaa ostajia?).¹³⁶

Myynnit herättävät muistiorganisaatioissa yhä laajaa keskustelua. Isobritannialaisen museoalan tutkijan Suzanne Keenen esimerkin mukaan varsinkin Pohjois-Amerikassa myynnit ovat museoissa tyypillinen tapa päästä suurista varastoihin kertyneistä esinemassoista eroon.¹³⁷

Suomessa aihe on sensitiivisempi ja vaatii täten selvää viestintää yleisön suuntaan. Oulun kaupunginkirjaston 1990- ja 2000-luvulla tekemät poistot herättivät runsaasti

---

¹³⁰ Åkerman 6.2.2001.

¹³¹ Karppinen & Tunturi 22.4.2016.

¹³² Åkerman 10.1.2000a.

¹³³ Åkerman 6.2.2001.

¹³⁴ Åkerman 4.12.2000.

¹³⁵ Åkerman 31.5.2001.

¹³⁶ Åkerman 6.2.2001.

¹³⁷ Keene 2005, 6.

huomiota paitsi paikallislehdistössä, myös kirjastoalan julkaisuissa.¹³⁸ Myös museoiden suhde myyntiin on herkkä. Museoesinevarastot alkavat kuitenkin Suomenkin museoissa täyttyä. Suomessa museot ovat esineiden myymisen sijaan päätyneet tuhomaan kokoelmasta poistettavat esineet.¹³⁹ Aivan viime vuosina poikkeuksiakin on alkanut näkyä – esimerkkinä Etelä-Karjalan museo, joka kertoo vuosittaisesta myyntitapahtumasta, johon kontekstittomia kokoelman esineitä valikoidaan myyntiin aktivoituneen poistopolitiikan seurauksena.¹⁴⁰

Tuuli Åkerman paketoi kellarikokoelman toisen karsintaprojektin marraskuussa 2001 kirjoittamassaan loppuraportissa. Tekstistä selviää työskentelyn olleen huomattavasti hitaampaa kuin 1990-luvulla, sillä

[...] helpoimmin karsiutuvat teokset oli poistettu jo [...] Tämän projektin luonteeseen kuului, että se vei paljon työaika; arvosteosten kohtaloa ei ole mahdollista ratkaista lyhyen vilkaisun perusteella.¹⁴¹

Työn tahtiin vaikutti merkittävästi myös Kuopion varastokirjaston muuttunut sisäänottopolitiikka: Lähettävän kirjaston vastuulla oli tarkistaa varastokirjaston kokoelmarekisteristä, ettei Kuopiossa jo ollut kyseistä teosta – varastokirjasto ei siis enää ottanut vastaan duplikaatteja. Tämä johti myös siihen, että aiempaa suurempi osuus kokoelman teoksista karsittiin suoraan hävitettäväksi.¹⁴²

Paremmasta alkutietämyksen tasosta ja resursoinnista huolimatta koko kellarikokoelmaa ei ehditty käydä läpi vuoden 2001 projektissakaan. Åkermanin kirjoittamasta projektin loppuraportista selviää, että suurin osa kirjastoluokista ehdittiin käydä läpi kaunokirjallisuutta lukuun ottamatta.¹⁴³ Havainto selittää suurilta osin sitä, miksi kaunokirjallisuuden osuus on kokoelman nykyykokoonpanossa niin merkittävä. Seuraavan kerran kokoelmaan kohdistettiin suurta huomiota vuosikymmen myöhemmin, kun kokoelmaa keskiössään pitävä Turun yliopiston ja kaupunginkirjaston yhteinen tutkimushanke alkoi vuonna 2013.

---

¹³⁸ Ks. esim. Pallari & Rasila 14.11.1998. Asiasta kirjoitettu paljon etenkin sanomalehti *Kalevassa*. Kirjastoalalla korostetaan hyvän viestinnän merkityksestä kokoelmien karsimisen yhteydessä, ks. esim. Metz & Gray 2005, 274.

¹³⁹ Rönty, 21.4.2016.

¹⁴⁰ Niemi 9.7.2020.

¹⁴¹ Åkerman 26.11.2001b.

¹⁴² Åkerman 26.11.2001b.

¹⁴³ Åkerman 26.11.2001b.

4. Kokoelma dokumenttina

Vuosikymmenen vaihtuessa seuraavaksi alkoi Turun kaupunginkirjaston vanhaan kellarikokoelmaan kohdistua aivan uudenlaista mielenkiintoa. Keväällä 2013 professori Kirsi Vainio-Korhosen johtama työryhmä sai merkittävän apurahan Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahastolta Turun kaupunginkirjaston vanhan kellarikokoelman inventointiin ja tutkimukseen. Syyskuussa 2013 aloitetun hankkeen mielenkiinto kohdistui nyt ensimmäistä kertaa muuhun kuin kokoelman karsintaan: tarkoituksena oli saada luetteloitua koko karsinnoista jäljelle jäänyt kellarikokoelma ja saattaa se tällä tavoin paremmin tutkijoiden saataville.

Vuosina 2013–2017 toteutetun kellarikokoelman luetteloinnin aikana jokainen kokoelman teos kävi projektitutkijan käsien läpi. Hankkeen edetessä huomio alkoi kiinnittyä yhä selvemmin teosten proveniensi- eli omistajahistoriallisiin tietoihin, mikä korostaa teosten merkitystä myös esinehistoriallisesta näkökulmasta.¹⁴⁴ Englantilainen kirjastonjohtaja ja tutkija David Pearson korostaakin esinehistoriallisuuden olevan merkittävästi kasvava teema alalla:

We have become more interested not only in the ideas that books contain, but also the impact they had on earlier generations. The ways in which books were distributed and circulated, their physical forms, and the ways they were owned, read and annotated all contribute to a greater understanding of social, intellectual and economic history.¹⁴⁵

Kirjat voidaankin nähdä paitsi kirjallisina teoksina, myös museaalisina esineinä, merkkeinä menneestä ajasta, rareitteina ja historian tutkimuksen kohteina. Tässä tutkielman lopettavassa luvussa pohditaan kokoelman roolia dokumenttina ajastaan ja katsotaan sitä tarkemmin osana muistiorganisaatioiden kenttää.

4.1. Muistijälki teoksista: dokumentaation merkitys

Ymmärrys Turun kaupunginkirjaston vanhan kellarikokoelman syntyhistoriasta, kokonaisuudesta ja täten merkityksestä on muuttunut ja tarkentunut huomattavasti vuosikymmenten kuluessa. Kuitenkin jo ensimmäisen projektin aattona oli selvää, että kokonaisuus oli historiallisesti merkittävä. Tämä käy hyvin ilmi Keijo Perälän Turun kaupungin kulttuurilautakunnalle kesäkuussa 1994 pitämässään esityksessä:

---

¹⁴⁴ Projektista ja kontekstin merkityksestä tarkemmin, ks. erit. Hypén et al. 2015, 20–23.

¹⁴⁵ Pearson 2009, 3–4.

Kokoelma sellaisenaan on osa nykyisen kaupunginkirjaston historiaa. Samalla se on osa suomalaisen kaupunkiyhteiskunnan sivistyshistoriaa, joka kertoo, minkälaista kirjallisuutta menneiden vuosikymmenien lukeneistolla on ollut käytettävissään julkisessa kirjastossa.¹⁴⁶

Perälä jatkaa kulttuurilautakunnalle pitämäänsä esitystä perustellen kokoelman karsimisen soveliaisuutta:

Vaikka siitä [kellarikokoelmasta] poistetaan kirjoja, tarkoituksena on säilyttää kokonaisuus sillä tavoin ehjänä, että siinä säilyy kirjoja kaikissa kirjallisuusluokissa edustava valikoima. Kirjaston sisällöstä ja kokoonpanosta saa siten edelleen oikean kokonaiskuvan, vaikka teosten lukumäärä on pienentynyt.¹⁴⁷

Vaikka ymmärrys ja tietoisuus kokoelman taustasta olivat kasvaneet ja täten muuttaneet karsintaperiaatteita vuoteen 2001 tultaessa, säilytti Perälä jo 1990-luvulla syntyneen ajatuksensa edustavan otoksen jättämisestä jäljelle.¹⁴⁸ Perälä alleviivasi kokoelmakokonaisuuden merkitystä vuosikymmenten kuluessa useaan kertaan, minkä taustalla vaikutti todennäköisesti hänen terävästi muotoilemansa ajatus siitä, että ”kokoelmaa sellaisenaan pidetään dokumenttina ajasta”.¹⁴⁹ Tätä näkemystä pyrittiin avaamaan ja pidettiin pohjana vuosien 2013–2017 tutkimusprojekteissa; projektin lopputuotoksena syntynyt artikkelikokoelma avaakin erilaisia näkökulmia kokoelmasta käsin. Artikkelikokoelmassa käsitellään kirjojen ja kirjaston lisäksi muun muassa lainaajien ja lahjoittajien historiaa, sekä laajemmin Turun ja Suomen historiaa.¹⁵⁰

Paitsi että jäljelle jäävä kokoelma itsessään oli dokumentti ajasta, päätettiin toukokuun 1994 lopulla – kun varsinaista karsintatyötä oli takana muutama viikko – säilyttää myös inventoimiskortit dokumentteina poistoista.¹⁵¹ Dokumentointia pidettiin tärkeänä, sillä sitä jatkettiin vielä toista vuotta karsintaprojektin jo päätyttyä, kuten Tuuli Åkermanin kirjaamassa vuosien 1994–1995 kellariprojektin loppuraportissa käy ilmi:

Kokoelmasta poistettujen teosten poistomerkitöjä inventoimiskortteihin jatketaan ja ns. kirjakorttien perusteella laaditaan yksinkertaiset poistoluettelot.

---

¹⁴⁶ Perälä 16.6.1994.

¹⁴⁷ Perälä 16.6.1994.

¹⁴⁸ Åkerman 6.2.2001.

¹⁴⁹ Perälä 16.6.1994.

¹⁵⁰ Ks. erit. Hypén et al. 2015, 20–23.

¹⁵¹ Åkerman 16.10.1999.

Tämä työ, jota lainaustoimistolaiset tekevät muitten töitten ohessa, valmistuu vuoden 1996 loppuun mennessä.¹⁵²

Käytännössä kunkin kirjan takana olleeseen irtokorttiin merkittiin, mitä poistetulle kirjalle oli tehty. Itse kirja leimattiin poistetuksi, mutta kortti säilytettiin niin kauan, kunnes siinä olevat tiedot oli merkitty erilliseen poistoluetteloon.¹⁵³ Poistojen dokumentointia pidettiin ilmeisen merkittävänä, sillä sitä jatkettiin jälleen projektin toisessa vaiheessa vuonna 2001, jolloin päätettiin myös laatia luettelot lahjoituksista kirjastoittain.¹⁵⁴ Samanlainen ajatus poistamisen dokumentoinnista on yhä vallalla paitsi kirjastoissa, myös muulla muistiorganisaatiokentällä. Arkistoissa hävitettävistä asiakirjoista tehdään erilliset hävitysluettelot, jotka muodostetaan automatisoidusti myös sähköisistä järjestelmistä tehdyistä hävityksistä.¹⁵⁵

Poistojen ja hävittämisen dokumentointia pidetään tärkeänä nähdäkseni paitsi siksi, että tehty työ voidaan perustella tarvittaessa myöhemmin, mutta myös siksi, että tulevaisuuteen jää jälki siitä, mikä kokoelman – muodostui se sitten kirjoista, asiakirjoista tai esineistä – kokonaisuus on alkujaan ollut. Vs. kirjastotoimenjohtaja Inkeri Näätsaaren huhtikuussa 2001 Turun kaupungin kulttuurilautakunnalle tekemä esitys tukee tätä näkemystä:

Kaikista siirroista ja muutoksista tehdään merkinnät inventoimiskortteihin, jotta tieto kokoelman alkuperäisestä koostumuksesta ja kirjojen vaiheista säilyy jälkipolville.¹⁵⁶

Turun kaupunginkirjaston tapauksessa päätettiin myös säilyttää alkuperäinen vanhan kellarikokoelman kortisto. Keijo Perälän 1994 esittämän näkemyksen mukaan ”[k]ortiston muodossa oleva luettelo säilyttää täydellisen tiedon sen [kellarikokoelman] koostumuksesta”.¹⁵⁷ Säilynyt kortisto on dokumentti sinänsä, paljastaen kellarikokoelman alkuperäisessä koostumuksessaan. Kortisto tarjoaa kuitenkin näkökulman vain kirjallisiin teoksiin, ei kirjoihin esineinä tai itsessään dokumentteina. Kortisto ei paljasta tietoa yksittäisten kirjojen käytöstä, niiden lahjoittajista ja muusta

---

¹⁵² Åkerman 20.3.1996.

¹⁵³ Aiheesta tarkemmin Anna Viitasen kirjoittamassa raportissa, ks. Viitanen 2003, erit. 7, 10, 15–17.

¹⁵⁴ Åkerman 4.12.2000; Åkerman 10.1.2001; Näätsaari 5.4.2001.

¹⁵⁵ Arkistolaitoksen (nyk. Kansallisarkiston) antama määräys AL 9815/07.01.01.00/2008.

¹⁵⁶ Näätsaari 5.4.2001.

¹⁵⁷ Perälä 16.6.1994.

provenienssista, mikä tarjoaisi historiantutkimukselle merkittäviä näkökulmia tutkia kokoelmaa todellisena ja täydellisempänä dokumenttina ajastaan.

4.2. Kenen vastuu säilyttää?

Jo varhain ennen kellarikokoelman karsintaprojektien alkua oli tunnistettu mahdollisuus siirtää kokoelman kirjoja toisten muistiorganisaatioiden säilytettäväksi. Inkeri Heikkilä kirjoitti tammikuussa 1991 seuraavaa:

Kokoelmatyöhön liittyy [...] harkinta kirjojen edelleen siirtämisestä. Kirjoja voidaan siirtää esimerkiksi kansalliskirjaston kokoelmiin, muihin kirjastoihin tai arkistoihin tai yhteiseen varastokirjastoon. Työ vaatii kokenutta ja ammattitaitoista henkilökuntaa.¹⁵⁸

Ajatus ei ollut lainkaan uusi, vaan painotuotteet olivat liikkuneet kirjastojen, arkistojen ja museoiden välillä jo aiemmin. Jo vuonna 1903 Turun historiallinen museo oli tehnyt uudelle kaupunginkirjastolle talletuksen, joka sisälsi päiväämättömän muistion mukaan muun muassa ”1700-luvun kirjallisuutta, asetuksia ja ruumissaarvoja sekä käsinkirjoitetun nuottikokoelman”.¹⁵⁹ Niteiden liike ei pysähtynyt:

Kaupunginkirjaston todettiin olevan niille liian suojaton paikka, ja vuonna 1957 ne jaettiin Turun yliopiston kirjaston, Åbo akademian kirjaston ja Turun maakunta-arkiston kesken. Myöhemmin nuottikokoelma on siirretty Sibeliusmuseoon. Kaupunginkirjastoon jäi 385 nidettä.¹⁶⁰

Siirtojen taustalla vaikutti siis paitsi tilanpuute, myös se, ettei yleistä kirjastoa koettu kyseisille niteille oikeaksi sijainniksi muistiorganisaatioiden kentällä. Esimerkiksi käsinkirjoitetuille nuoteille paremmaksi säilytyspaikaksi ajateltiin musiikkiin keskittynyt museo, jolla oli tarjottavanaan myös paremmat säilytysolosuhteet ja substanssituntemusta.¹⁶¹

Nide tai painotuote ei siis ole yksiselitteisesti yleisessä tai tieteellisessä kirjastossa säilytettävä kirjallinen teos, vaan se voidaan nähdä myös esineenä.¹⁶² Sama koskee asiakirjoja: raja arkistossa säilytettävän asiakirjan ja kirjastokokoelmiin kuuluvan painotuotteen välillä voi olla yllättävänkin häilyvä. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat

---

¹⁵⁸ Heikkilä 16.1.1991.

¹⁵⁹ ”Turun kaupunginkirjaston vanha kellarikokoelma”, päiväämätön.

¹⁶⁰ ”Turun kaupunginkirjaston vanha kellarikokoelma”, päiväämätön.

¹⁶¹ Asiakirjoista osana museokokoelmia, ks. Sassali-Tanila 2017.

¹⁶² Esineen määritelmän vaikeudesta, ks. esim. Keene 2005, 26 & passim.

almanakat, joita Turun kaupunginkirjaston kellarikokoelmaankin kuuluu useita kymmeniä. Almanakat ovat paitsi painotuotteita, niihin on myös tehty usein päiväkirjamaisia merkintöjä. Ovatko ne tällöin kirjastossa säilytettäviä teoksia, arkistossa säilytettäviä asiakirjoja vai museossa säilytettäviä omistajastaan kertovia esineitä?

Jako ei ole aina helppo ja yksinkertainen, mitä todistavat esimerkiksi pastori Adolf Lindmanin runsaasti muistiinpanoja sisältävät almanakat, jotka ovat hajonneet vuosien saatossa ympäri kaupunkia: Niitä säilytetään parhaillaan niin Kansallisarkiston Turun yksikössä, Turun museokeskuksessa kuin Turun kaupunginkirjaston vanhan kellarikokoelman osana.¹⁶³ Kansainvälisestäkin rajanveto on ollut häilyvää, mikä juontaa juurensa aina 1800-luvulle saakka. Vuosisadan lopulla annettiin arkistonhoitajille ohjenuora, jonka mukaan viranomaisten asiakirjat kuuluivat arkistoon, kun taas yksityishenkilöiden asiakirjat kirjastojen kokoelmiin.¹⁶⁴ Ohjeen vaikutukset näkyvät yhä vahvasti laajoina kirjastojen säilyttäminä yksityisarkistoina läntisessä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Lahjoituksena Turun kaupunginkirjastolle ja nykyisin osana kellarikokoelmaa käsiteltävät näytelmäkirjallisuuteen keskittyvät alakokoelmat aiheuttivat myös kellarikokoelman karsintaprojektien aikana pohdintaa, kuten Tuuli Åkermanin kirjoitus osoittaa:

On ratkaistava, miten Svensk Dramatik ja Djurströmin kokoelma säilytetään. Niitä ei todennäköisesti ole lupa lahjoittaa eikä ehkä edes deponoida. Ne ovat kuitenkin niin arvokkaat kokoelmat, että niiden säilymisestä on huolehdittava paremmin kuin tähän asti.¹⁶⁵

Näytelmäkirjallisuus – joka koostuu painotuotteiden ohella lehtileikkeistä ja joistain käsikirjoituksista – voisi sopia paremmin jonkin toisen tahon säilytettäväksi. Millä oikeudella kirjasto voisi kuitenkin lahjoittaa näitä eteenpäin? Lahjoitusten vuosisatainen sitovuus aiheuttaa nykyään tila-ahtauden ja resurssien kanssa kamppailevien muistiorganisaatioiden parissa keskustelua.¹⁶⁶

---

¹⁶³ Karppinen & Yli-Seppälä 2015, 212–226.

¹⁶⁴ Cook 2014, 7, 13.

¹⁶⁵ Åkerman 26.11.2001b.

¹⁶⁶ Nykyään tehdään harvoin deponointisopimuksia, vaan lahjoitusten yhteydessä kaikki oikeudet käsitellä kokoelmaa pyritään siirtämään vastaanottavalle organisaatiolle.

Entä mitä tapahtuu, kun varaventtiilit täyttyvät? Tämä tilanne on nyt tullut vastaan. Kuopion varastokirjaston kirjastoamanuenssi Sirpa Korhonen-Ritanen kirjoittaa joulukuussa 2018 päivätyssä raportissaan, kuinka yleiset kirjastot ovat lahjoittaneet teoksiaan varastokirjastoon suuremmin vailla suodatusta, minkä vuoksi varastokirjasto on nyt täyttynyt ja kokoelmien karsinnat ovat sielläkin edessä. Korhonen-Ritanen pohtii tekstissään samoja kysymyksiä kuin Åkerman 1990-luvulla kellariprojektin yhteydessä: Millä perustein erikoiskokoelmista voi teoksia poistaa?¹⁶⁷

Myös arkistokontekstissa käydään jatkuvaa keskustelua arvonmäärityksen kriteereistä ja seulonnan suhteesta arkistoaineiston mahdolliseen tulevaan käyttöön. Tulevaisuutta on mahdotonta ennustaa, mutta sinne arkistonhoitajien pitäisi yrittää katsoa: Voisiko tälle nyt tarpeettomalle asiakirjalle olla viidenkymmenen vuoden päästä käyttötarvetta? Yhdeksi ratkaisuksi on viime vuosikymmeninä noussut katseen siirtäminen yksittäisistä asiakirjoista arkistokokonaisuuksiin ja konteksteihin: onko asiakirja kontekstissaan merkittävä ja mikä on kokonaisuuden merkitys?¹⁶⁸ Terry Cook tiivistää muutoksen laajuuden hienosti yhteen lauseeseen:

In fact, for shock value, the new approach asserts that the *last* thing an archivist does in appraising records is to appraise records.¹⁶⁹

Suzanne Ward kirjoittaa teoksessaan kirjastojen kipuilevan samojen kysymysten kanssa: teos, joka tarjoaa tällä hetkellä vanhentunutta tietoa, voi tulevaisuudessa olla merkittävä osa tieteenalan historiaa.¹⁷⁰ Poistojen tekeminen on siis ohuella nuoralla tasapainoilua. Wardin mukaan

The point is that not every library need maintain all the material, or even a significant portion of it, against the day when someone might need it. The vast majority of titles are widely duplicated; as long as librarians act responsibly to ensure that enough print copies exist across a region for future resource sharing, they can withdraw their own library's unused copies with clear consciences.¹⁷¹

Onko siis sillä lupa tehdä poistoja, joka ensimmäisenä ehtii? Voivatko kirjastot tulevaisuudessa luottaa siihen, että kyllä joku toinen säilyttää? Jos teos on saatavilla

---

¹⁶⁷ Korhonen-Ritanen 2018.

¹⁶⁸ Boles 2005, 9; Cook 1996, 137–138 & passim; Cook 2014, 15–22.

¹⁶⁹ Cook 1996, 139.

¹⁷⁰ Ward 2014, ix–x.

¹⁷¹ Ward 2014, ix–x.

digitoituna, voiko alkuperäisen hävittää? Jos teos kuuluu oikeastaan ennemmin tieteellisten kirjastojen kohderyhmään, voiko yleinen kirjasto poistaa sen kokoelmistaan? Jos teos löytyy varastokirjastosta, voiko sen luottaa myös jatkossa löytyvän sieltä? Entä mikä on kirjastojen rooli kulttuurihistoriallisen aineiston säilyttämisessä?

Kirjastonhoitaja Raine Wilén lainaa kuvaavana vastauksena kysymykseeni 1600-luvulla elänyttä ranskalaista kollegaansa Gabriel Naudea, jonka mukaan ”on omaksuttava periaatteeksi se, että koskaan ei ole olemassa mitään niin huonoa tai vähäarvoista kirjaa että sitä ei ajan myötä joku etsisi”. On kuitenkin eletävä sen tosiasian kanssa, ettei kaikkea voi saada käsiinsä ja säilyttää.¹⁷² Mitä siis jää jäljelle? Arkistonhoitaja ja teoreetikko Terry Cook totesi vuonna 2011 julkaistussa, tunnetuksi tulleessa artikkelissaan seuraavaa:

If we archivists are defined by what we keep, the obverse is true as well: we keep what we are. We create tools for appraisal and acquisition, but in turn, they make us, define us, become part of our identity.¹⁷³

Toisin sanoen me säilytämme sitä, mitä olemme. Tekemällä poistoja, karsimalla ja seulomalla, luomme uusia kokoelmia ja arkistoja antaen niille uusia konteksteja ja merkityksiä.¹⁷⁴ Näin karsintojen ja seulontojen jälkeen jättämä kokonaisuus edustaa myös meitä; aikaansa, jona nuo päätökset tehtiin.

---

¹⁷² Wilén 2007a, 9.

¹⁷³ Cook 2011, 173.

¹⁷⁴ Cook 2011, 173–174.

5. Lopuksi

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miksi Turun kaupunginkirjaston vanhaan kellarikokoelmaan kohdistettiin poistoja ja miten poistot käytännössä tehtiin. Tutkielma osoittaa kokoelmaan kohdistuvien poistojen seuranneen tiukasti aikansa kansainvälistä trendiä: jatkuvasti kasvavat muistiorganisaatioiden kokoelmat olivat ajaneet kirjastot, arkistot ja museot ympäri läntisen maailman tila-ahtauteen 1980-luvulle tultaessa. Poistot nähtiin pitkällä aikavälillä kestävimpana ratkaisuna vastata tilaongelmiin.

Turun kaupunginkirjastolla poistot kohdistettiin kokoelmaan, joka ei ollut aktiivikäytössä, mutta vei silti huomattavan paljon tilaa. Poistojen periaatteet ja käytännöt muokkautuivat sitä mukaan, kun ymmärrys vanhan kellarikokoelman historiasta ja sisällöstä kasvoivat. Kellariprojektit voidaan nähdä myös kirjastoammattilaisten paikallisena kasvutarinana; teosten poistaminen vanhasta kellarikokoelmasta opetti kirjaston henkilökunnan vähitellen luopumaan vanhasta. Projektien aikana syntyi myös ymmärrys siitä, että vanhan kellarikokoelman karsiminen muodosti uuden, käyttökelpoisemmän kokoelman.

Turun kaupunginkirjaston vanha kellarikokoelma on poikkeuksellinen, yli vuosisadan aikana muovautunut kirjallinen kokonaisuus, jonka soisi saavan osakseen yhä enemmän huomiota ja aktiivisempaa käyttöä. Jo poistettujen teosten nimiketietojen lisääminen kokoelman tietokantaan voisi auttaa hahmottamaan kokonaisuutta yhä paremmin, näkemään kokoelman täydellisempänä dokumenttina menneestä.

6. Lähteet

Alkuperäisaineisto

Lainsäädäntö

Kirjastolaki 14.3.1961/235

Vapaakappalelaki 12.6.1980/420

Kirjastolaki 21.3.1986/235

Laki varastokirjastosta 9.12.1988/1078

Turun kaupunginkirjaston arkisto, Turun kaupunginkirjaston kanslia

Heikkilä, Inkeri: "Vanhan kellarikokoelman käyttöön ottaminen", luonnos 15.1.1991

Näätsaari, Inkeri: "Kaupunginkirjaston ns. vanhan kellarikokoelman karsinta", kulttuurilautakunta 5.4.2001, asia 10, § 82.

Perälä, Keijo: "Jokikadun ja kellarin varastokirjat", 12.12.1991.

Perälä, Keijo: "Kokoelmien karsinta ja kasvun pysäyttäminen", 3.2.1992

Perälä, Keijo: "Vanhan kaupunginkirjaston kokoelman karsinta", Turun kaupungin kulttuurilautakunta, 16.6.1994, asianumero 7, §133.

"Turun kaupunginkirjaston vanha kellarikokoelma", päivämätön. Tekijä ei tiedossa.

Viitanen, Anna: "Raportti Turun kaupunginkirjaston opinto-osaston kokoelman hajottamisesta 1994–2001", 6.8.2003.

Åkerman, Tuuli: "Kirjastoaineiston poisto- ja varastointiperiaatteet", luonnos. Lähetä päivätty 25.5.1994.

Åkerman, Tuuli: "Kellariprojektin raportti kesältä 1995", raportti, syksyllä 1995.

Åkerman, Tuuli: "Kellariprojekti 1994–1995", 20.3.1996.

Åkerman, Tuuli: "Kellarikokoelman siirtojen ja karsimisen historiaa vuoteen 1995 muistioitten ja muistiinpanojen mukaan", 16.10.1999.

Åkerman, Tuuli: "Vanhan kellarikokoelman karsiminen", 10.1.2000a.

Åkerman, Tuuli: "Mitä vanhalle kellarikokoelmalle tehdään: ehdotus strategiaksi", 10.1.2000b.

Åkerman, Tuuli: "Suunnitelmia vanhan kellarikokoelman järjestelmiseksi", 4.12.2000.

Åkerman, Tuuli: "Kellariprojekti 2001", alustava suunnitelma, 10.1.2001.

Åkerman, Tuuli: "Kellari 2001 -projektin kokous 30.1.2001", kokouskutsu tulostettu sähköpostiohjelmasta 6.2.2001.

Åkerman, Tuuli: "Projektisuunnitelma", ehdotus kirjastotoimenjohtajalle, 9.2.2001.

Åkerman, Tuuli: "Kellari 2001 -projektin väliraportti", 31.5.2001.

Åkerman, Tuuli: "Kellariprojektin historiaa syksystä 1995 lähtien", 26.11.2001a.

Åkerman, Tuuli: "Kellari 2001 -projektin loppuraportti", 26.11.2001b.

Tutkimuskirjallisuus

Aronsson, Peter: "Explaining National Museums. Exploring comparative approaches to the study of national museums", in *National Museums. New Studies Around the World*. Eds. Simon J. Knell, Peter Aronsson & Arne Bugge Amundsen. Routledge, London & New York 2011, 29–54.

Basart, Ann: "Criteria for Weeding Books in a University Music Library", in *Notes* (1980) Vol. 36, No. 4, 819–836.

Baumbach, Donna J. & Miller, Linda L.: *Less Is More. A Practical Guide to Weeding School Library Collections*. American Library Association, Chicago 2006.

Berger, Stefan: "The role of national archives in constructing national master narratives in Europe", in *Archival Science* (2013) 13: 1–22.

Boles, Frank: *Selecting & Appraising. Archives & Manuscripts*. Society of American Archivists, Chicago 2005.

Conn, Steven: *Do Museums Still Need Objects?* University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2010.

Cook, Terry: "Building an Archives: Appraisal Theory for Architectural Records", in *American Archivist* (1996), Vol. 59, 136–143.

Cook, Terry: "'We Are What We Keep; We Keep What We Are': Archival Appraisal Past, Present and Future", in *Journal of the Society of Archivists* (2011), Vol. 32, No. 2, 173–189.

Cook, Terry: "Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms", in *Archival Science* (2013) 13: 95–120.

Cook, Terry: *Menneisyys on johdanto: arkistoajattelu vuodesta 1898 ja sen uusi paradigma*. Suom. Pekka Henttonen. TRIM Research Reports 6, Tampereen yliopisto 2014.

Engeldinger, Eugene A.: "Weeding of Academic Library Reference Collections: A Survey of Current Practice", in *RQ* (1986), Vol. 25, No. 3, 366–371.

Gilbert-Evans, Jenny: "Clothing, care and compromise. A case study of the storage of the Hodson Shop Collection, 1983–2015", in *Museum Storage and Meaning. Tales from the Crypt*. Eds. Mirjam Brusius & Kavita Singh. Routledge, London & New York 2018, 240–252.

Haila, Sirpa: *Ennakkoseulonnan esiinmarssi. Vuoden 1981 arkistolain synty Alpo Salmelan johdolla*. Itä-Suomen yliopiston pro gradu -tutkielma, 2018.

Hattendorf, Lynn C.: "The Art of Reference Collection Development", in *RQ* (1989), Vol. 29, No. 2, 219–229.

Hypén, Kaisa; Koivunen, Leila & Tunturi, Janne: "Turun kaupunginkirjaston varhaisimman kokoelman vaiheita ja vaikutteita", teoksessa *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800–1900-luvuilla*. Toim. Kaisa Hypén, Leila Koivunen & Janne Tunturi. Avain / BTJ Finland Oy, Helsinki 2015, 11–24.

Jacob, Merle: "Weeding the Fiction Collection: 'Or Should I Dump' Peyton Place?", in *Reference & User Services Quarterly* (2001) Vol. 40, No. 3, 234–239.

Karppinen, Emilia & Yli-Seppälä, Laura: "Almanakkojen arvoitus. Saarnaaja Adolf Lindman kirjastojen perustajana ja harvinaisuuksien kerääjänä", teoksessa *Kirjoista kokoelmaksi. Kansansivistystä ja kansainvälisyyttä Turun kaupunginkirjastossa 1800–1900-luvuilla*. Toim. Kaisa Hypén, Leila Koivunen & Janne Tunturi. Avain / BTJ Finland Oy, Helsinki 2015, 212–226.

Keene, Suzanne: *Fragments of the World. Uses of Museum Collections*. Routledge, London & New York 2005.

Lybeck, Jari: *Arkistolaitoksen suhde tutkimukseen ja hallintoon järjestyy uudelleen. Vuodet 1944–1974*. Omakustanne, Turku 2016.

Metz, Paul & Gray, Caryl: "Public Relations and Library Weeding", in *The Journal of Academic Librarianship* (2005), Vol. 31, No. 3, 273–279.

Mäkinen, Ilkka: "Heittämällä tulevaisuuteen: kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen", teoksessa *Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. Toim. Ilkka Mäkinen. BTJ Kirjastopalvelu Helsinki, 1999, 163–214.

Pearson, David: "Introduction. From Texts to Collections", in *Libraries within the Library: The Origins of the British Library's Printed Collections*. Eds. Giles Mandelbrote & Barry Taylor. The British Library, London 2009, 1–7.

Sassali-Tanila, Anna: *Asiakirja museo-objektina: Museoarkistot, asiakirjojen kontekstit sekä arkistojen ja museoiden työnjako*. Julkaisematon pro gradu, Turun yliopisto, Suomen historia 2017.

Seppälä, Eila: *Turun kaupunginkirjasto 1863–1963*. Turun kaupunki, Turku 1963.

Shelstad, Mark L.: "Switching the vacuum into reverse: A case study of retrospective conversion as collection management", in *Archival Issues* (1998) Vol. 23, No. 2, 135–153.

Singer, Carol A.: "Weeding Gone Wild: Planning and Implementing a Review of the Reference Collection", in *Reference & User Services Quarterly* (2008), Vol. 47, No. 3, 256–264.

Stevenson, Alice: "Lying in wait. Inertia and latency in the collection", in *Museum Storage and Meaning. Tales from the Crypt*. Eds. Mirjam Brusius & Kavita Singh. Routledge, London & New York 2018, 231–239.

Ward, Suzanne, M.: *Rightsizing the Academic Library Collection*. American Library Association, Chicago 2014.

Wilén, Raine: "Esipuhe", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007a, 7–9.

Wilén, Raine: "Johdanto", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007b, 10–17.

Wilén, Raine: "3. Kokoelmien kehittämisen arvioinnin ja hallinnan määritelmiä", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007c, 26–27.

Wilén, Raine: "4. Kokoelmien kehittämisen ja arvioinnin tutkimuskysymykset uudelle vuositukselle", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007d, 28–30.

Wilén, Raine: "5. Lisänäkökulmia tutkimukseen", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007e, 31–50.

Wilén, Raine: "9. Painettujen ja digitaalisten julkaisujen valinta: teoria, mallit, kriteerit ja käytännön työ", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007f, 65–84.

Wilén, Raine: "12. Kokoelmien kehittämissäpolitiikka", teoksessa *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Toim. Raine Wilén & Terttu Kortelainen. Helsinki University Press / Palmenia, Helsinki 2007g, 89–95.

Muu kirjallisuus

Karppinen, Emilia & Tunturi, Janne: ”Kirjaston kaksi elämää”, blogikirjoitus Tiedepiirin sivuilla 22.4.2016. tieteenhistoria.wordpress.com [vierailtu 4.6.2020]

Korhonen-Ritanen, Sirpa: ”Varastokirjaston kokoelmakartoituksen hanke”, raportti päivätty 19.12.2018. Tiedosto ladattavissa varastokirjaston tiedotuslehden sivuilta, <http://www.varastokirjasto.fi/tiedotuslehti/varastokirjasto-tiedottaa-1-2019/kokoelmien-kartoituksen-selvitystyö-hankeraportti/> [vierailtu 23.7.2020]

Niemi, Noora: ”Etelä-Karjalan museon perusnäyttelyn tyhjennys käynnistyi koronan keskellä”, blogikirjoitus Lappeenrannan museoiden sivuilla 9.7.2020. <https://elavamuseo.blogspot.com/2020/07/etela-karjalan-museon-perusnayttelyn.html> [vierailtu 23.7.2020]

Pallari, Leena & Rasila, Risto: ”Kirjastossa revitään kirjoja!”, *Kaleva* 14.11.1998.

Rönty, Heikki: ”Museosta poistetut esineet päätyvät tuhottaviksi – kirpputoreja ei järjestetä”, artikkelin Yleisradion internet-sivuilla 21.4.2016. <https://yle.fi/uutiset/3-8757354> [vierailtu 4.6.2020]